

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української та зарубіжної літератур

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____ Наталя Мельник
Протокол № _____
« ____ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
« ____ » _____ 2023 р.

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В ПОЕЗІЇ МАР'ЯНИ КІЯНОВСЬКОЇ

Кваліфікаційна робота студента групи
УПФм-22 другого(магістерського) рівня
спеціальності 014.01 Середня освіти
(Українська мова і література),
додаткової спеціальності – 053 Психологія
Сай Марини Вікторівни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Мельник Н. Г.**

Оцінка:
Національна шкала

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (ім'я та прізвище)

Члени ЕК _____
(підпис) (ім'я та прізвище)

_____
(підпис) (ім'я та прізвище)

_____
(підпис) (ім'я та прізвище)

_____
(підпис) (ім'я та прізвище)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Сай Марина Вікторівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

АНОТАЦІЯ

Сай М. Концепція людини в поезії Мар'яни Кіяновської. Кривий Ріг, 2023. 72 с.

У магістерській роботі досліджено художню концепцію людини, відображену в поезії Мар'яни Кіяновської. Акцентовано на провідних концептах ідейного змісту збірок авторки «Книга Адама», «Міфотворення», «Бабин Яр. Голосами», «Інкарнація», «373».

Ключові слова: художній концепт, концепція людини, поетична збірка, ідейний зміст.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Поняття «концепція людини» в як літературознавча проблема	7
1.2. Творчість Мар'яни Кіяновської в літературознавчому осмисленні	13
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В ПОЕЗІЇ МАР'ЯНИ КІЯНОВСЬКОЇ..	23
2.1. Збірка «Книга Адама» як спроба осмислення духовних засад людини	23
2.2. Пошуки творчого начала сутності митця у збірці «Міфотворення».....	30
2.3. Осмислення цінності історичної пам'яті в житті людини в збірці «Бабин Яр. Голосами»	34
2.4. Роздуми про необхідність духовного відродження в збірці «Інкарнація»	42
2.5. Осмислення єдності людини й Бога у збірці «373».....	45
Висновки до другого розділу	48
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МАР'ЯНИ КІЯНОВСЬКОЇ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ.....	49
3.1. Аналіз чинних програм з української літератури.....	49
3.2. Методичні можливості вивчення творчості Мар'яни Кіяновської в шкільному курсі	57
Висновки до третього розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю глибокого осмислення концепції людини в поезіях сучасної письменниці Мар'яни Кіяновської.

Мар'яна Кіяновська – автор оригінальної прози, поезії перекладач, літературний критик, літературознавець, творчість і громадянська позиція якої заслуговують на увагу і повагу. Її твори – яскравий зразок якісної постмодерної літератури, що об'єктивно спричинило до визнання письменниці однією з найперспективніших авторок сучасності.

Концепція людини, відображена в художньому творі, є ключем для розуміння його ідейного змісту. В цьому сенсі тема нашого дослідження є актуальною.

У плеяді письменників-постмодерністів, які здійснили спробу переосмислення концепції людини в сучасному світі, розширення пошуків шляхів її самоусвідомлення, самоаналізу та розвитку, занурення в психологію людини, чільне місце належить Мар'яні Кіяновській. Її твори – емоційні, незвичайні, захоплюючі, інтелектуальні й мають надзвичайно потужний вплив на свідомість читача, змушують його замислитися, зупинитися, подумати над важливими чинниками людського буття. Особливо яскравими у цьому сенсі є збірки «Книга Адама», «Міфотворення», «Бабин Яр. Голосами», «Інкарнація», «373».

Тема дослідження – «Концепція людини в поезії Мар'яни Кіяновської».

Мета праці – визначення ідейно-художніх функцій концепції людини в поетичних збірках Мар'яни Кіяновської «Книга Адама», «Міфотворення», «Бабин Яр», «Інкарнація», «373».

Мета зумовила виконання таких завдань:

- визначити теоретичні засади дослідження;

- проаналізувати літературознавчі праці, присвячені творчості Мар'яни Кіяновської;
- визначити місце письменниці в сучасному літературному дискурсі;
- окреслити ідейні функції концепції людини в обраних поетичних збірках Мар'яни Кіяновської;
- визначити методичні можливості вивчення творчості письменниці в шкільному курсі літератури;
- узагальнити результати дослідження.

Об'єкт дослідження – збірки Мар'яни Кіяновської «Книга Адама», «Міфотворення», «Бабин Яр», «Інкарнація», «373».

Предмет дослідження: ідейно-художні функції концепції людини в поетичних збірках Мар'яни Кіяновської «Книга Адама», «Міфотворення», «Бабин Яр», «Інкарнація», «373».

Теоретичною базою роботи стали праці, присвячені дослідженню українського постмодернізму та творчості Мар'яни Кіяновської.

Методи дослідження: філологічний (метод, спрямований на вивчення тексту, його ретельний опис, коментування, узагальнення проаналізованого матеріалу та його концептуалізацію); біографічний метод (спосіб вивчення літератури на підставі виявлення її зв'язків із життєписом того чи того письменника, що розглядають як визначальний чинник художньої творчості); принципи психологічної школи (вивчення психології творчості та особистості письменника, поглиблений аналіз характерів літературних героїв).

Теоретичне та практичне значення основних положень роботи полягає у тому, що вони можуть бути використані в процесі підготовки навчальних проектів з української літератури, при написанні курсових та кваліфікаційних робіт студентами-філологами.

Апробація результатів дослідження. Наукове дослідження було апробоване під час участі у Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Не розум від книг, а книги від розуму створились», присвяченої 300-літтю від дня народження Григорія Сковороди. Тема доповіді: «Проблема «Буття в собі» в поезії Г. Сковороди та М. Кіяновської» (Збірник тез за матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 28 лютого 2022 року) / упоряд.: Т. Скуратко. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2023).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (48 позицій). Загальний обсяг роботи – 72 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Поняття «концепція людини» в як літературознавча проблема

Одним із основоположних у літературознавстві є принцип антропоцентризму. Дослідники виявляють неабиякий науковий інтерес до особистості, адже герой є центральним компонентом більшості творів художньої літератури. Осмислення сутності людини, специфіки аналізу її внутрішнього світу та всього, що її оточує, є однією із важливих проблем літературознавства. Персонаж вивчається в контексті його сприйняття іншими героями літературного твору, самим автором та власне читачем. Провідною темою літературних творів є людина та її сутність. Погоджуємося з думкою О. Матвєєвої про те, що неможливо написати художній твір про науковий термін чи поняття. Якщо персонажем художнього твору є неживі істоти на кшталт роботів або тварини, вони персоніфікуються, тобто ототожнюються з людиною [37, с. 133-134].

Сучасна теорія літературознавства розглядає поняття «концепція людини» на різних рівнях художнього тексту. Для визначення особливостей творення концепції людини на прикладі творчості конкретного автора необхідно проаналізувати поетику, закономірності письма автора, культури и типу мислення письменника. Теоретичні положення терміна розроблялися А. Бочаровим, М. Жулинським, Л. Кіракосян, В. Марком та іншими літературознавцями.

Проблема «концепція людини в художньому творі» в українському літературознавстві радянської доби вивчалася досить поверхово, оскільки науковці переважно зосереджувалися на трактуванні літературного героя як персонажа, що повинен втілювати ідеал борця за комунізм. Із здобуттям Україною незалежності змінився політичний вектор. Вітчизняні літературознавці отримали можливість упорядковувати термінологічний апарат і систематизувати теоретичні знання стосовно поняття «концепція людини». Зокрема науковці М. Жулинський, В. Марко, В. Фащенко вважають, що терміни

«концепція людини» та «модель особистості» є взаємозамінними і синонімічними [45].

Нині поняття «концепція людини» в літературознавстві є універсальним та багатограним, оскільки етичні установки особистості, змальовані автором та досліджені через внутрішню структуру тексту, дають підстави робити висновки про специфіку художнього мислення письменника та тип літературного персонажа [45].

Дослідниця О. Романенко вивчає особливості вираження концепції людини на матеріалі творчості представників української літератури 1920-х років – Г. Михайличенка, М. Хвильового, М. Івченка, В. Підмогильного. Літературознавець вивчає проблемно-стильові домінанти прози доби Розстріляного Відродження, які впливають на розуміння концепції людини. Вивчивши специфіку творчої спадщини зазначених авторів, О. Романенко робить висновок про те, що свідомості особистості, відображеній у прозових творах представників Розстріляного Відродження, притаманний психологізм. Цей компонент складає внутрішній зміст персонажа інтелектуальної прози 20-х років ХХ ст. Письменники ознаменували перехід від зображення героя з роздвоєною психікою до змалювання особистості, якій притаманний багатий внутрішній світ та інтелектуальність. Як зазначає О. Романенко, «художня концепція людини доби Розстріляного Відродження стрімко еволюціонує: від змалювання символічно-умовного характеру до роздвоєного, а згодом інтелектуального. Вона відображає становлення в художніх структурах епосу 20-х років ХХ ст. нового естетичного ідеалу митців – незбагненого світу людського «я» [48, с. 19].

Л. Кулакевич розглядає концепцію людини у нерозривному зв'язку з концепцією світу. Дослідниця детально розглядає розвиток історичних уявлень про категорію «світ». Згідно з теоретичними положеннями праці Л. Кулакевич, поняття «концепція світу» співвідноситься з концепцією людини. Остання, у свою чергу, розглядається крізь призму сенсу існування. Особливої гостроти це питання набуває у кризовий період. Підсумовуючи

аспекти розуміння взаємозв'язку людини та світу науковцями, Л. Кулакевич стверджує, що «в кожній людині світ має свою архітектуру, створену за неповторними законами, авторськими проектами, має власні координати, свою просторово-часову сітку, і водночас будь-який індивідуальний світ має в собі загальнолюдський зміст, відтворює еволюційний шлях, що його подолали родина, нація, культура, концентрує набутий досвід і нереалізовані потенції» [4, с. 16].

Розуміння та інтерпретація концепції людини і світу у власній творчості є естетичним переконанням письменника та одним із найвизначніших моральних маркерів його творчості. Л. Кіракосян стверджує, що «концепцію людини і світу письменник втілює в глибоких, життєвих характерах, у сконцентровано зображеному побуті, що піднімається до рівня побуту в гострому, напруженому, натягнутому, як тятива, філософськи насиченому діалозі, в кожному елементі багат шарової художньої тканини твору» [Кіракосян, с. 215]. Науковець вважає, що характери художньої концепції пов'язані зі світом, суспільством, соціальними явищами.

Як справедливо зауважує Л. Кулакевич, взаємозумовлені та взаємопов'язані поняття «концепція світу» і «концепція людини» не остаточно сформувалися у вітчизняному літературознавстві. Дослідники доповнюють їх новими трактуваннями, збагачуючи теоретичний апарат. Цим пояснюється ототожнення понять «концепція людини» та «концепція особистості», що має філософське підґрунтя, оскільки «людина» – ширше поняття відносно дефініції «особистість» [4].

Концепція людини формується на суспільно-філософському, літературно-естетичному, сімейно-побутовому підґрунті. Основоположне значення мають відомості про історичний досвід народу, мораль та етику, фольклор, традиції в літературі, контакти з близькими та рідними людьми [1].

Концепція людини має значне функціональне навантаження, тому відіграє визначальну роль у художньому творі. За твердженням В. Щербини, концепція людини рухає мистецтвом. Зазначене поняття складає суть

художнього образу. Зміст концепції, за В. Щербиною, полягає у принципах художнього зображення поглядів людини, мети її життя, емоційної складової, місця в суспільстві та стосунків з оточуючими [4, с. 3].

М. Жулинський пропонує таке трактування поняття «концепція людини» – це «певна система історично-конкретних моральних і духовно-естетичних цінностей життя, які найбільш адекватно відповідають закономірностям суспільного й духовного прогресу, потребам гармонійного та всебічного розвитку особистості й виступає своєрідним естетичним критерієм реальної значимості людської життєдіяльності» [5, с. 299]. Серед специфічних рис зазначеної категорії науковець виділяє рухомість, змінність і доповнюваність концепції.

Згідно з позицією К. Фролової, через концепцію людини письменник транслює власну мистецьку позицію. Дослідниця стверджує: «Заради утвердження певного ідеалу людини з певним поглядом на світ здійснюється художня творчість як постійний пошук необхідних людству моральних істин, різних у кожную історичну добу, у кожному суспільстві, у кожного митця» [9, с. 68].

Згідно з твердженням Ф. Федорова, митець слова виражає власне розуміння специфіки концепції людини через систему персонажів, а не через одного героя художнього твору. Літературознавець акцентує увагу на визначеності функції кожного персонажа. Тому кожен герой літературного твору – важливий компонент системи, який разом з іншими персонажами складає цілісну концепцію людини. «Через численні персонажі художник не тільки демонструє багатоманітність етичних та інших якостей чи різноманітність людських характерів, не тільки через їх зіткнення виявляє їх сутність; за допомогою численних персонажів художник будує модель людини свого часу; завдяки взаємодії персонажів, їх зіставленню і протиставленню і виявляється рівень осмислення, самооцінки людства», – слушно зауважує Ф. Федоров [48, с. 17].

Найбільш повне та розгорнуте, на нашу думку, тлумачення літературознавчого поняття «концепція людини» наводить В. Марко в авторській монографії «Основа творчих шукань: художня концепція людини в сучасній українській радянській літературі». Дослідник зазначає: «Художня концепція людини – важлива естетична й методологічна категорія, котра включає як принципи і способи відображення персонажів, так і систему соціально-художніх поглядів митця (чи групи митців) на людину, оцінку її діяльності з позицій певного ідеалу, чим переважно зумовлюється вибір героя й обставин, у яких він діє» [30, с. 12]. В. Марко розглядає концепцію людини в літературі як письменницький ідеал, спосіб сприйняття автором людини як біологічної та соціальної істоти, принцип відбору героїв та зображення їх характерів у художньо-літературному творі. Згідно з твердженням В. Марка, художня концепція людини охоплює чотири компоненти: ідеал, погляди письменника на людину та його ставлення до героїв твору, вибір автором персонажів, своєрідність відображення героїв у художньому творі [15, с. 14].

Спираючись на дослідження М. Жулинського та В. Марка, можна стверджувати, що поняття «концепція людини» тлумачиться у трьох основних категоріях – естетичній, суспільно-філософській, ціннісній. Згідно з розумінням концепції людини як явища естетики образ людини твориться за допомогою інструментів мистецтва та літератури. У системі ціннісних орієнтацій суть людини розглядається крізь призму визначення інтересів та потреб. Формування правильного погляду на людину та світ, ідеалів, завдань та орієнтацій можливе тільки за умови відкидання догматизму, звернення до правди. Розуміння концепції людини на суспільно-філософських засадах допомагає досягнути духовну, історичну, біологічну, моральну та соціальну природу [22].

Оригінальність художньої концепції людини у письменника витворюється у процесі творчості. Автор не отримує готову категорію, адже це унеможливило б естетичну цінність художнього узагальнення. Разом з тим концепція не тільки виробляється письменником у процесі творчості, а й

існує в суспільстві. Погоджуємося зі слушним зауваження Ф. Федорова про те, що «концепція людини, створена художником, є продуктом історичної епохи, продуктом свідомості цієї епохи і одночасно продуктом індивідуальної, авторської свідомості» [48, с. 13–14].

Про вплив суспільства та культури на творення авторської концепції людини розмислює літературознавець Ю. Борєв. Науковець вважає, що ідеологія – це опертя автора художнього твору. При цьому митець додає у загальну концепцію власні здобутки, створені на основі політичних, філософських та інших уявлень письменника. Поділяємо думку Ю. Борєва про те, що у філософії чи літературі не може бути єдиної унормованої концепції людини, оскільки кожному письменнику притаманні власні естетичні та світоглядні основи. [30, с. 25].

Специфіка вираження авторської концепції людини пов'язана зі свідомістю письменника. Саме ця категорія визначає своєрідність образу персонажа. Концепція людини нерозривно пов'язана з позицією митця та виражає творчу індивідуальність [42, с. 24].

Отже, *концепція людини* – літературознавче поняття, що об'єднує сукупність уявлень письменника про людину як біологічний та суспільний об'єкт, відображає авторські принципи творення системи персонажів художнього твору та втілені в образі героя ідеали. Поняття будується на естетичній, ціннісній та суспільно-філософській концепціях.

1.2. Творчість Мар'яни Кіяновської в літературознавчому осмисленні

Мар'яна Ярославівна Кіяновська народилася в місті Жовква на Львівщині. Отримала філологічну освіту в Львівському університеті. У студентські роки була учасницею літературного угруповання ММЮННА ТУГА, до складу якого, крім Кіяновської, входили Мар'яна Савка, Юлія Міщенко, Наталка Снадянюк, Анна Середя та Наталя Томків. Перша поетична збірка спроба вийшла в 1979 році у газеті «Радянська освіта», коли письменниці було 5 років. За спогадами М. Кіяновської, вона боялася похвали і до закінчення середньої школи не показувала вірші.

У 1997 році виходить досить зріла поетична збірка авторки під назвою «Інкарнація». Сьогодні авторству Кіяновської належать поетичні збірки «Вінки сонетів», «Міфотворення», «Кохання і війна», «Книга Адама», «Звичайна мова», «Дещо щоденне», «Стежка вздовж ріки», видані впродовж 1999-2008 років. Збірку «Кохання і війна» створено у співавторстві з Мар'яною Савкою. Поезії М. Кіяновської входять до багатьох антологій.

Творчість поетки відома не лише вітчизняному читачеві. Поезії перекладаються англійською, німецькою, польською, азербайджанською, грузинською, івритом, італійською, литовською, словацькою, словенською, чеською, сербською та шведською мовами.

Вірші М. Кіяновської активно з'являються у періодичних виданнях. За публікацію в журналі «Київська Русь» 2006 року авторка висувалася на премію імені Нестора Літописця. Міжнародне визнання отримала збірка «Бабин Яр. Голосами» 2017 року. За опубліковані в ній поезії М. Кіяновська стала лауреатом кількох літературних премій – ім. Збігнева Герберта та ім. Шолом Алейхема. «Я стала лауреатом премії ім. Шолом-Алейхема. Це надзвичайно велика честь і велика радість. Коли мені написалася книжка «Бабин Яр. Голосами», я думала тільки про одне: хочу, щоб вона зупинила

якусь війну», – писала авторка [10]. У збірці порушуються проблеми історичної пам'яті народу.

М. Кіяновська – відомий перекладач. Із 2012 до 2019 роки у її перекладах вийшли українською мовою поезії Юліана Тувіма, роман «Джейн Ейр» Шарлотти Бронте, твір «Ангели» Болеслава Лесьмяна.

М. Кіяновська володіє 11 мовами, Про процес перекладу авторка відверто говорить: «Це дуже специфічна робота, бо я цих мов, щиро кажучи, не знаю, не говорю ними і не пишу, тому в мене завжди є співперекладачі – носії мов, з якими я роблю переклади. Все ж я думаю, що займаю унікальну нішу як професіонал, бо в певний момент дозволила собі зосередитися лише на поезії. У мене дуже сильна перекладацька інтуїція, напрацьована величезним досвідом, адже близько 25 років я живу тільки поетичним перекладом – не в сенсі заробляння грошей, а в сенсі, що це моє основне заняття, заради якого я відмовилася від усього іншого» [18].

Професійне зацікавлення польською літературою виявляється у тому, що з 1999 року письменниця бере активну участь у літературному житті цієї країни. Тоді ж М. Кіяновська взяла участь в акції «Січ Уяздовська», що проходила у Варшаві. За програмою міністра культури Польщі авторка отримувала стипендію у 2003 та 2008 роках. На сторінках журналу «Кур'єр Кривбасу» впродовж 2004-2006 років з'являлася рубрика «Нова польська література», яку вела М. Кіяновська.

У 2009 та 2013 роках письменниця взяла участь у Другому та Третьому світових конгресах перекладачів польської літератури, місцем проведення яких був Краків. 2014 року письменниця отримала почесну нагороду «За заслуги перед польською культурою».

2011 року М. Кіяновська заснувала незалежну літературну премію «Великий Їжак». Нагороду отримують визначні автори дитячої літератури. Мета премії – популяризувати книжку серед молоді, зокрема дітей та підлітків. Проект не має аналогів в Україні серед письменників, видавництв та представників дитячої літератури в цілому. Глобально М. Кіяновська має на

меті формувати культуру читання молодого покоління українців, розуміння престижу книжки [18].

У поетичних творах М. Кіяновська порушує проблеми взаємозв'язків людини зі світом, призначення особистості, життєвого шляху, призначення, розуміння навколишньої дійсності. Становлення письменниці в українській літературі відбувалося поза читацькою увагою.

Перша поетична збірка «Інкарнація» засвідчує зрілість поетки, сформований стиль, впевнений погляд на світ. Зображення навколишнього світу відбувається через стихійні явища – віхолу, дощ, туман, вітер, землю. Для поезій М. Кіяновської характерне змішування цивілізацій, культур народів, імен, різних історичних часів. У поетичній збірці «Інкарнації» є культурні вкраплення з Біблії, Стародавньої Греції.

Мотив божественного потужно звучить у першій зрілій збірці львівської поетки. Послугуючись засобами літератури ліричні герої виходять за межі розумної впорядкованості, взаємозв'язку подій та речей. М. Кіяновська активно послугується оксимороном, алогізмом, парадоксом – за допомогою цих художніх засобів перед читачем постають «сади піщані», «сакральний бруд», «холодна втіха» [18]. Почуття – головна стихія, якою пронизані, за висловлюванням О. Бердника, поетичні твори М. Кіяновської [18].

Збірка «Вінок сонетів» засвідчила поетичну майстерність представниці молодого покоління української літератури у написанні досить складної поетичної форми. Звернення до технічно непростого жанру засвідчило нестандартність поетичного мислення авторки, коли переважна більшість письменників тяжіє до спрощення форми та наближення поетичного мовлення до буденного. Кожен сонет М. Кіяновської має зациклення. Віршовій формі характерні подієвість, емоційне багатство, смислова і словесна повторюваність, оригінальність передачі переживань. Авторка за допомогою жанру виражає власне бачення життєвого шляху людини, народження, кохання, відкриття, неспокій.

Збірка «Міфотворення» (2000) засвідчує спробу творення М. Кіяновською індивідуального міфу. Авторка проводить чітку паралель між власними поглядами на постання художнього твору та міфічними уявленнями. Написання поезії, за письменницею, схоже на сад, який людина будує власними руками з каміння.

Цей етап творчості львівської поетки має відбиток бароко. Риси стилю характерні для метафоричних узагальнень, динаміки емоцій, світогляді з потужними темами християнства й античності. М. Кіяновська зосереджується на темах апокаліпсису, смерті, акцентує увагу на важливості сакрального слова в сучасному світі.

2002 року вийшла у світ збірка «Кохання і війна» авторства М. Кіяновської та колеги по поетичному ремеслу – Мар'яни Савки. Ілюстрації до книги засвідчили непересічне почуття гумору авторок. У книзі вміщена однакова кількість поетичних творів обох письменниць. У передмові до «Кохання і війни» письменник С. Жадан відзначив: «Їхня книга наповнена безліччю фантастичних речей і предметів, які ні з чим не можна сплутати і які просто зобов'язані були тут з'явитися, тому що простір був би неповний без численних сходів, віконниць, фонтанів, русел, яблук, снігів, лез, взагалі любові, любові до тексту і, що найголовніше, – любові до життя» [18].

2004 року М. Кіяновська представила поетичну збірку «Книга Адама». Видання засвідчило якісно нову сходинку в поетичному «міфотворенні» авторки після вже побачених читачами «Інкарнації», «Вінків сонетів» та «Міфотворення». Проте, за твердженням самої Кіяновської, книга залишилася незрозумілою аудиторії – на зі структурою, ні за співзвучністю з попередніми виданнями, до яких вона тематично тяжіє.

У поетичних творах зі збірки «Дещо щоденне» 2008 року авторка засвідчила відчуття межі. Книга контрастує з попередніми збірками, яким притаманна хаотичність та стихійність. М. Кіяновська зосереджується на тематичному ланцюгу «слово»–«Бог»–«смерть». Авторка пише переважно восьмирядковими віршами. У цьому є сенс, адже, за твердженням поетки,

цифра 8 – символ безкінечності. Стихія слова поглинає собою землю, повітря, воду, про які виразно написано у ранніх поетичних збірках. Якщо раніше авторка зображувала сад, який будувала зі слів-каменів, тепер простір набув вигляду пустелі – мовчазної та самотньої. М. Кіяновська наближається до пізнання себе, Бога, любові, страху, слова [18].

Поезія – не єдиний простір, де письменниця випробовувала силу власного таланту. Відомо, що кілька років поспіль М. Кіяновська писала роман, який не видавався друком. На сторінках видання «Поступ» протягом кількох років публікувалися есе авторки. Письменниця отримала визнання як прозаїк на одному з літературних фестивалів, що відбувся у Польщі.

2008 року виходить друком проза «Стежка вздовж ріки». Книга вмістила новели, які засвідчили прозовий дебют М. Кіяновської. Зміст складають 6 текстів, які становлять класичні зразки новелістичного жанру. Авторка порушує тему гріхопадіння людства. Цим авторка підтверджує, що пережитий власний досвід дає змогу повністю трактувати історію. Новелам письменниці властивий складний бароковий стиль. «...це – жіночі історії, що містять у собі щось потаємне, незвідане, і воно вабить нас, як остання незаймана ілюзія, що ще не зникла, це – опис найтонших рухів закоханої жіночої душі» – характеризує збірку Т. Дігай [5]. О. Жила так характеризує проблемно-тематичну спрямованість новел: «Таємниця батьківства, потреби кохання, самотності навіть в обіймах коханого, боротьба із своїми почуттями, боротьба зі смертю, біль, як чинник існування, біль самотності, біль любові, біль втрати, біль спокути гріхів – вони переповнюють душі усіх цих людей, перетворюючись у справжню водну стихію почуттів» [8].

Головним символом збірки новел є ріка. «Без винятку у кожному тексті ріка виступає водночас і подією, і декорацією. Авторка поступово набуває «річкового» досвіду: вміння мислити річкою, мислити як ріка, бути-в-ріці як у речі-в-собі», – зауважує М. Барабаш [1, с. 24]. Мета мандрівки ліричних героїв полягає у прогулянці вздовж ріки. Характерною рисою збірки, на думку М. Барабаш, є інтертекстуальність. Ознакою цього є епіграфи, які зв'язують

собою кілька текстів. Вони визначають текстову модель, вказують на стиль, манеру викладу автора, ідею.

Привертає увагу дослідників книга «ДО ЕР» – за визначенням самої авторки, книга-містерія, де вміщена любовна лірика. Ліричні герої збірки впевнені, що любов і радість – спосіб подолання смерті. Ось як характеризує специфіку збірки поетка: ««ДО ЕР» повністю побудована на ритмі. За великим рахунком, я продовжую ті експерименти з ритмом, які намагалися робити Еліот і ще лише декілька людей у поезії. Це одна з найважчих речей, досягти того, щоби ритм став одиницею інформації, коли він сам по собі – послання. Поза віршами, поза текстом» [26].

Книга вибраного «373» побачила світ 2014 року. Вона вміщує поетичні твори М. Кіяновської, написані впродовж двадцяти років. Концептуально збірка становить собою єдине ціле. На сторінках лірична героїня відверто говорить сама з собою, переживає страхи та безумовну любов. «373» насичена символікою. Це засвідчує назва: при температурі 373 за Кельвіном закипає вода. Ось як пояснює символічне значення поетичної збірки її авторка: «Вода, навіть ставши парою, не перестає бути водою. Це – метафора смерті, точніше, того, що смерть, властиво, є перетворенням видимого на невидиме» [18]. Неважливо, хто людина – вона не припиняє бути людиною. М. Кіяновська стверджує, що вміщеними у книзі віршами віддала борг любові важливим для неї людям – Івану Малковичу, Мар'яні Савці, Софії Андрухович, Ірині Старовойт та іншим. «...це збірка релігійних і почасти містичних одкровень поетки, яка шукає себе у Всесвіті Бога. Іще одне потвердження у просторі літератури того факту, що часом літератури замало, аби вижити. Митцеві дано по-особливому відчувати час і простір. Душа митця відгукується на світовий біль, а найбільші катаклізми – від нездатності чути, від почуття вселенської самотності. І ось тоді, на вершині скелі людської самотності, у захмарній височині відкривається щось таке, чого людина ніколи раніше не помічала. Людське серце починає відкривати себе Богові», – характеризує збірку «373» Д. Дроздовський [7].

Книги «ДО ЕР» та «373» – поетичні збірки, у яких повної мірою відображається механізм творення образів, мотивів, сюжетів. Мотив блукань поєднується з мотивом любові й Бога. У цьому аспекті помітним є топос дороги. Кохання, за М. Кіяновською, – це антитеза смерті. Важливе значення в житті має свобода. У ліричних творах львівської письменниці її уособленням є крила, птах, човен та політ. Серед художніх засобів, якими наповнені збірки, виокремлюються риторичні фігури.

2016 року вийшла поетична книга «Листи з Литви / Листи зі Львова» у співавторстві з М. Савкою. В основу покладено життєві події. Упродовж 2015 року подружки надсилали одна одній листи: М. Кіяновська – з Литви, де перебувала на літературній стипендії у м. Паланга, а М. Савка – зі Львова. Відкрите листування у соціальній мережі, де кожного дня з'являвся новий вірш, супроводжувалося обговоренням з боку читачів. Віршотворення у такий оригінальний спосіб поклало початок книзі. Поезії характеризуються життєвою зрілістю, одкровеннями, пронизані людяністю та любов'ю. вірші позначені радістю спілкування.

Визначним та резонансним явищем у літературному житті стала поява збірки «Бабин Яр. Голосами», яка побачила світ 2017 року. Книга пронизана глибоким психологізмом. Читачеві варто емоційно підготуватися до її сприйняття. Збірка розкриває історію трагедії розстрілу євреїв у Бабиному Яру в 1942 році. У 2020 році авторка отримала Шевченківську премію – найголовнішу літературну відзнаку України.

Отже, творчість М. Кіяновської – непересічне явище в українській літературі, як і сама особистість авторки. Почавши творчий шлях з друку перших віршів у радянській газеті у п'ятирічному віці, М. Кіяновська дебютувала зрілою збіркою поетичних творів у 1997 році. Літературознавці характеризують творчість авторки як жіночу, тобто таку, де розкриваються проблеми любові, стосунків, віри, Бога тощо. Загалом це відповідає тенденціям 90-х років минулого століття, коли в культуру масово поверталися жінки внаслідок демократизації суспільства та розхитування стереотипів.

Письменниця є авторкою не лише поетичних творів, а й шести новел. До збірок належать «Книга Адама», «Інкарнація», «Вінок сонетів», «Дещо щоденне», «Міфотворення», «373», «Стежка вздовж ріки», «ДО ЕР», «Бабин Яр. Голосами» та інші. У ліричних творах М. Кіяновська торкається проблем внутрішнього світу, стосунків з Богом, кохання, болю, розуміння філософії масового насилля. Експресивність, мелодика, тонка поетичність – характерні риси стилю письма письменниці. Основним лейтмотивом багатьох збірок є біль та кохання. Авторка ставить питання, що варто вважати болем – розплату за щастя чи шлях до нього.

Діяльність М. Кіяновської не обмежується творчістю. Письменниця активно займається перекладацькою діяльністю, має 25 років стажу. За твердженням М. Кіяновської, її знання іноземної мови базується на культурному відчутті, знанні культурного середовища поетів, над творами яких проводиться робота. Діячка веде мову про культурну перекладність, яка відіграє значну роль в успіху книги певного автора.

Висновки до першого розділу

Проаналізувавши різні погляди літературознавців, можемо зробити висновок про те, що людина як герой художнього твору завжди є і буде актуальна як для автора, так і для читача. Термін «концепція людини» включає в себе осмислення типу свідомості, поведінки, життєвих принципів, бажань, прагнень, дій особистості. Багатогранне зображення людського «Я» притаманне творам, які пройняті глибоким психологізмом. Тому письменники демонструють персонажа твору у різних площинах: суспільній, філософській, естетичній, сімейно-побутовій, маючи на меті показати читачеві, як концепція людини – героя твору співвідноситься з концепцією світу загалом.

Через концепцію людини митець може виразити власну позицію. Або навпаки – протилежну своїй. Це відбувається через наділення конкретного персонажа певними моральними та духовними рисами.

У сучасній українській літературі важливий аспект зображення концепції людини – це правда. Істинне відтворення людини та її почуттів і поведінки. Чесне зображення, без ілюзорного ідеалізування.

Кожен письменник по-різному подає образ героя твору, ідучи до висвітлення концепції людини. При цьому, спирається на власний життєвий досвід та життя суспільства в цілому. Ми переконані, що на це впливає свідомість творця художнього твору та індивідуалізований підхід до зображуваного.

Творчість Мар'яни Ярославівни Кіяновської є яскравим зразком осмислення й переосмислення концепції людини. В збірках поезій мисткині показує читачеві нові іпостасі людини. «Вінки сонетів», «ДО ЕР», «373», «Міфотворення», «Кохання і війна», «Книга Адама», «Звичайна мова», «Дещо щоденне», «Стежка вздовж ріки», «Інкarnaція», «Бабин Яр. Голосами» – в кожній збірці, в кожній окремій поезії відтворена унікальна концепція

особистості. Вірші Кіяновської демонструють новизну в описі порухів душі ліричного героя або героїні. Це відбувається легко, відверто, щиро, чесно, фрагментарно, глибоко філософічно. Її персонажі є емоційними, чутливими. Не бояться думати і казати про свої почуття, або осмислювати власні вчинки. Свідомість героїв спрямована на аналіз світу, пошуку сенсу життя і навіть сенсу смерті. Вони звертаються до Бога. Іноді сприймають його як вищим упорядником людських цінностей, канонів, моралі, правил. Іноді – як наближеного до людини.

Мар'яна Кіяновська випробовує свою письменницьку майстерність і в прозі: «Стежка вздовж ріки» (новелістика), спроба написати роман. Проте, в поезії концепт людини зображений найбільш вдало, цікаво, виважено. Її майстерність простежується нами в тому, що декілька рядків вірша може дати більше інформації про героя, його думки, поведінку та дії, ніж десятки сторінок роману іншого письменника.

Мар'яні Кіяновській притаманна лаконічність думок та описів. На нашу думку, в цьому виявляється не простота написаного, а важливість і цінність кожного слова і звука. Її поезії сповнені психологізмом на всіх рівнях. А герої є представниками різних концепцій людини та її буття.

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В ПОЕЗІЇ МАР'ЯНИ КІЯНОВСЬКОЇ

2.1. Збірка «Книга Адама» як спроба осмислення духовних засад людини

Аналіз ліричних творів, які складають збірку «Книга Адама», дають підстави стверджувати, що найвиразнішим концептом творчості Мар'яни Кіяновської є *любов*.

Ми погоджуємося з думкою літературознавця Я. Голобородька: «Поетична композиція під назвою «Книга Адама» є книгою любові. Й книгою про любов. І книгою, виношеною і випестуваною любов'ю, яка сполучує-схрещує реальності переживань і рефлексій» [3, с. 34].

Лірична героїня тонко і глибоко переживає це світле почуття. Авторка делікатно передає стан закоханості жінки.

Любов у збірці «Книга Адама» існує у трьох площинах – душевний стан, почуття до Бога та ставлення до коханого чоловіка, сповнені інтимності й драматизму. Авторка наділяє ліричну героїню почуттями, які тривають. Кохання набуває ознаки процесу. Через це *любов* виражається щоразу по-різному, має багато виявів у поетичних текстах, насичена різнобарв'ям і неповторними відтінками. Вірші збірки «Книга Адама» характеризуються медитативністю, елегійністю, мінорністю. Послуговуючись техніками версифікації, притаманними постмодерній поезії, авторка творить поезію кордоцентризму й елегійності.

Провідний художній засіб, який використовує М. Кіяновська у «Книзі Адама», – метафора. Як зазначає Я. Голобородько, він є традиційним, використовуваним багатьма поетами, тому присутність метафори у циклі – це часто ризик здатися узвичаєним: «Метафорика – це вже настільки узвичаєно, що стає одним із найбільших ризиків, однією з найпрозоріших небезпек. Ризиком і небезпекою імітувати достеменно – як і достеменно – образну мову.

Метафорика – це завжди шлях канатоходця» [3, с. 34]. Однак М. Кіяновська вміло послуговується метафорою.

Образні конструкції насичені артистичністю, елітарністю, їх стилістика подекуди насичена свавільністю та примхливістю, виражаючи таким чином авторський задум та ідіолект. На метафори збірки накладається жіноча ментальність, відбиток романтичності, загадковості: *«Відчитаю світи із долонь пташенятм і птицям, / Відшепочу сліди замовлянь на незбутих стежках»* [20]; *«Химерно / Навчи мене бездонним іменам, / Глибоким, як криниці ще до сходу / Сліпого сонця»* [20]; *«Облечу тобі деревом, а повернуся птахом. / Знову буде весна шелестіти свої провалля»* [20]; *«У статуй пам'ять майже як санскрит: / Відмовсь від мови, хай вона минеться. / Я довгий, надто давній манускрипт, / Покладений якраз навпроти серця»* [20].

Кохання у поетичних творах М. Кіяновської зберігає підкреслену інтимність. Авторка не до кінця відкриває підвалини цього почуття, зберігаючи деяку таємничість, начебто побоюючись, що ясність думки призведе до втрати поетичності. Загалом вірші письменниці написані у лаконічній та стислій формі.

З концептом любові у ліричній збірці «Книга Адама» нерозривно пов'язані два інші – *фізичної близькості* та *болю*.

М. Кіяновська розкриває фізичне кохання крізь призму материнства та прагнення утворення міцної родини: *«зрунь мене зринь у мене / зачнися / писатиму книгу для Адама / про нього»* [20].

Лірична героїня звертається до свого коханого – Адама, який метафорично постає в образі коханця й дитини.

Це збірний образ коханого чоловіка, асоціативно пов'язаний із поняттями первісності, чистоти, наївності та справжності. Лірична героїня бажає поєднатися у тісному тілесному й духовному зв'язку з чоловіком, єдиними для неї на всій землі.

Любов сакралізується, постає як першооснова світу. На цьому почутті будуються стосунки Адама й ліричної героїні. А тілесна єдність, яку авторка

ніколи не описує прямо – лише опосередковано, постає високим таїнством. Письменниця ставить акцент на душевних переживаннях, почуттях ліричної героїні у момент тілесного єднання з коханим. Ліричний твір набуває сповідальності, відбувається вербалізація героїнею сексуального досвіду, підпорядкованого бажанню материнства.

Інший концепт, пов'язаний із коханням, – *біль*. Його вираження має свою специфіку в збірці «Книга Адама». Погоджуємося з думкою літературознавиці О. Деркачової про те, що «найповніше концепція болю у Кіяновської реалізується у зв'язку з любов'ю...» [4, с. 25].

У любовному почутті ліричної героїні до коханого присутній певний мазохізм: «*Любов одягаю зашморгом на шию, / Ковтнувши вовчу ягоду життя*» [20]; «*Я вмру серед ночі – в обіймах а чи в лещатах*» [20]. Садизм у трактуванні авторки пов'язується з чоловіком, а мазохізм – із жінкою: «*О пане муки, що мене карає, / Я вже крихка, вже не тримаюсь тіла*» [20]; «*Зігни мене стеблом – і кинь на брук, / Собі під ноги, душу розтоптавши*» [20]; «*Зробись для мене каменем – і рана / Врятує душу, наче в голод хліб*» [20]; «*Убий мене в серце. Удар мене в сонце, коханий. / Удар мене в душу*» [20].

Біль сприймається ліричною героїнею як невід'ємний компонент любові. Межування кохання з болем вгадується у рядках «*Любов моя на сто імен посліпла, / Бо ти – як сонце, ти мене обпik*» [20].

Лірична героїня добровільно і свідомо приймає біль, завданий коханим, і не страждає від цього, адже психологічно прагне до страждання. Цей стан видається їй нормою. Лише відсутність чи байдужість коханого спричинюють для неї нестерпний біль.

Почуття порівнюється з фізичним стражданням, яким настає кінець тільки зі смертю коханого: «*Піду до відьми, нашепочу ср*

Лірична героїня не повідомляє прямо про бажання смерті коханого, однак про його відхід виразно говорить її самотність: «*Далеке сонце світить, світить, світить, / А я – під ним незряча... І сама...*» [20]. З одного боку, смерть коханого – порятунок від болю, а з іншого – причина самотності.

М. Кіяновська персоніфікує це почуття: *«Я виголошу біль. Я вихолощу втому...»*, *«І мжичить, і болить. Веди мене додому»* [20]; *«Не віддай мені світу, тамуй мене з болю, бо біль / Повертається в дім, із якого пішов наодинці»* [20]. Біль постає не як констатація стану погіршення здоров'я ліричного героя. Ним передається душевний стан, почуття, причому із зазначенням чіткої локалізації – переважно серця та голови: *«Віддавши серце вихору і виру, / Я без жалю вмираю, без жалю...»* [20]; *«Але тріщить голова, од прямокутних конкретик / Мозок мені стікає з лоба прямо на вії»*, *«Ми віддаємо під удари палок / Свої обличчя, ніби пілігрими»* [20]; *«Й кривавлю слід, занурений в росу»* [20]; *«І до колючки тягнеться рука»* [20].

У ліричних творах письменниці, вміщених у збірці, концепт *болю* тісно пов'язаний із концептом *любові*, оскільки виражає духовний аспект життя, а саме – наближення до Бога через страждання.

У ліричної героїні М. Кіяновської біль закінчується із настанням смерті – логічним завершенням душевних страждань. Біль переходить в іншу площину – релігійну, виражену любов'ю до Бога. Лірична героїня, покидаючи земний світ, очищується через біль і цим наближається до Господа. Це підтверджується рядками: *«А отже, Бог існує. Жертва – плоть»* [20]; *«Усе, як присно: стигмами за віру...»* [20]; *«Збагнеш, приймеш під шелестіння снів / Єдину правду праведної муки...»* [20]; *«Приречена пройти крізь пекельний щем»* [20].

Письменниця пропонує читачеві власне розуміння шляху бо Бога, який проходить крізь страждання. Розуміння болю зберігається у тих ліричних творах циклу, де відсутня релігійна символіка.

О. Деркачова пояснює це логічною пов'язаністю віршів, які входять до циклу: *«... збірка «Книга Адама» становить собою змістову цілісність, єдність, у якій кожен наступний вірш пов'язаний із попереднім змістом, символікою, мотивами»* [4, с. 24]. У поетичному творі *«Лежать каміння, черепи і кості»* немає прямої вказівки на Бога, однак простежується відчуття страждання та болю, а також бажання служити Господу. Більш розлого ідея розкрита у

попередніх поезіях циклу. У зазначеному вірші М. Кіяновська ілюструє власне розуміння нерозривного зв'язку між тілесним та душевним болем: «*Лежать каміння, черепи і кості. / Голодний крук в небесній високості – / В передчуванні смерті, як застуди, / Коли туманом набрякають груди. / Брестиме – і замислено спіткнеться, / Зненацька наближаючись до серця. / Втрачають речі обриси в тумані, / Бо вершники ще верхи – вже останні. / А кашель соковитий і раптовий, / Як буйний дзвін з дзвіниці на покрови, / В червону барву плямитиме губи, / Очні безодні, вишкірені зуби...*» [20].

У творах М. Кіяновської тема *болю*, часто пов'язана з хворобою та смертю, передається через образи *туману, голодного крука, дзвону*, який віщує смерть. Характерно, що біль персоніфікується у крука та кашель. Птах як уособлення болю ще перебуває далеко, високо в небі, оскільки поки що не стосується стану ліричної героїні. Туман, символ сірості й неясності, передає біль середньої інтенсивності, який з кожним рядком наростає, набуває червоного кольору – найвищої міри вияву. Кашель безпосередньо символізує смерть. Оскільки авторка персоніфікує кашель, він втрачає первісну ознаку хвороби і перетворюється на містичну силу, здатну певним чином впливати на життя ліричної героїні.

Біль, який спочатку з'являється у серці, поступово призводить до застуди, коли через самонавіювання лірична героїня втрачає здатність сприймати навколишній світ і концентрується тільки на власних тілесних стражданнях. Недаремно у віршових рядках письменниця згадує свято Покрови. Згідно з християнськими віруваннями, душа людини, яка померла на Покрову, потрапить у рай, тобто до Бога.

Отже, концепт *болю* у віршах «Книги Адама» М. Кіяновської – це відображення християнської ідеї про те, що страждання наближає людину до Бога.

У ліричних творах збірки «Книги Адама» *біль* набуває функції засобу очищення. З одного боку, він наближає героїв до Бога, з іншого – сприяє досягненню любові.

Оскільки фіналом людського життя є смерть, перед нею ліричний герой очищується, вдосконалюється. Біль – необхідна умова досягнення взаєморозуміння між чоловіком та жінкою, кохання, наближення до Господа, тому сприймається як належне.

Ще однією помітною рисою збірки «Книга Адама» є звернення до внутрішнього світу людини. Саме таким у віршах письменниці постає образ Адама. Перша людина світу зображується досить цілісно: з усіма своїми думками, почуттями, переживаннями, глибокою вірою в Бога.

М. Кіяновська не просто реконструює давні часи, а нашаровує теперішнє на минуле, споглядаючи сьогоденне життя очима перших людей.

Адам – це носій усього, що притаманне сучасній особистості: печалей, радощів, здатності до злочинів, щастя. Цикл життя перших людей повторюється й сьогодні. Це народження, спілкування з Богом, кохання, чинення гріха через спробу з'їсти яблуко з дерева Пізнання, вигнання з раю. Як слушно зауважує М. Котик-Чубінська, ««Книга Адама» – це спроба написати поетичну історію людського світу. Показати зв'язок між людиною і Адамом – найвіддаленішим від нас першим чоловіком» [33].

Зазначені концепції втілюються у жанровій моделі циклу, яка надає значні можливості для реалізації авторської індивідуальності. Якщо у вінках сонетів основу становить теза й антитеза, то версифікаційна будова циклу дозволяє виразити жіночу суб'єктивність.

Висвітленню художньої концепції «Книги Адама» сприяє наявність теми протиставлення образу жінки образу чоловіка.

Жіноча суб'єктивність розкривається у площинах божественного, материнського. Божественне, за М. Кіяновською, – це єдність чоловічого та жіночого начал. Образ Бога у творах циклу корелює з образом жінки. Первинною основою буття є триєдність Бога, чоловіка й жінки або Бога, жінки й дитини.

Те, що М. Кіяновська звертається до прадавнього мотиву про створення світу свідчить про прагнення авторки переосмислити його, маргіналізувати

догми, запропонувати власну альтернативну версію, де жінка нарівні з Богом посідає визначне місце в бутті, тоді як чоловік – неповноцінний і гріховний. Альтернативна історія висловлюється ліричної героїнею: *«Коли було створено Єву, / З'явилися я і ти»* [20].

Мотив божественності жіночого начала розкривається в іншому мотиві – неповноцінності чоловіка, який виражається у формі безтілесності. Лірична героїня ставить питання: *«Адаме, де твоє тіло?»* [20].

Письменниця вказує на те, що тілесність є жіночою прерогативою, хоча у практиці світового психоаналізу висловлювалися думки про так звану жіночу кастрацію. Безпорадність та обмеженість – ось у чому виражається мізерна роль чоловіка у продовженні роду, адже його функція, згідно з ліричними творами циклу, полягає тільки у зачатті, все інше залежить від жінки: *«Ти Адаме .... константа першого січня / листок / який відривають одразу»* [[20]].

Отже, у збірці «Книга Адама» М. Кіяновської виразно виявлені чотири основні концепти – *кохання, біль, наближення до Бога, внутрішній світ людини*. Вони розгортаються через переосмислення мотивів створення світу, образи жінки як втілення божественного та чоловіка, який відзначається у ліриці М. Кіяновської як втілення безтілесного та інфантильного.

2.2. Пошуки творчого начала сутності митця у збірці «Міфотворення»

У збірці М. Кіяновської «Міфотворення» наявні концепти *віри, кохання*, що будуються на основі античних та християнських уявлень. Авторка звертається до космогонії, торкається екзистенційних проблем.

У образі саду втілюється перспектива власного світогляду письменниці. Цей сад – живий, остаточно не довершений, не скам'янілий. У ньому безліч птахів, рослин, комах. Сад насичений кольорами, запахами й голосами. Свідомо чи стихійно, авторка творить власний міф.

Кохання, за М. Кіяновською, – це відчуття, наділене силою, яка може як створити, так і зруйнувати світ. Це рай і пекло водночас. Концепт *кохання* розроблений авторкою у дусі античності. Ліричні твори, що входять до збірки, ґрунтуються на символістському прочитанні міфів про Андромуху, Медею, Цезаря, Рим тощо.

М. Кіяновська надає великого значення почуттю кохання, що підтверджують слова ліричної героїні: *«Як амфора мертва, коханням твоїм розбита»* [32].

На міфологічній основі авторка розробляє концепт *творення світу*. Паралельно йому втілюється інший концепт – *творення художнього тексту*. М. Кіяновська зображує, як митець слова послідовно будує сад із каміння, тобто слів. Процес супроводжується дією протилежних сил – руйнування і зведення: *«зайчєня стооке і стовухе мені у поміч вергає каміння»*, *«я руїнно вибухаю сміхом, / Підважуючи встояні колони»* [32]. Така єдність протилежностей зумовлена тим, що народження нового неможливе без руйнування старого. Життя перетікає з однієї форми в іншу. Крім цього, через вибух поезія звільняється від фізичних законів, які впливають на неї, у переходить в інший простір, де немає часу. Так поетична творчість стає непідвладною дії різних чинників.

Загалом збірка «Міфотворення» позначена виразною бароковістю. Зокрема це відстежується у метафоричних узагальненнях. М. Кіяновська розуміє творчість як сад, а життя – як книгу. Поезії позначені емоційною динамічністю, майстерним добором слів, що теж характерно для стилю бароко. За світоглядом авторка тяжіє до християнства й античності, ретельно художньо «пропрацьовує» суголосні теми і проблеми. Письменниця зосереджується на темі апокаліпсису та смерті, що теж є виявом стилістики бароко, наділяє слово сакральним значенням.

М. Кіяновська ділить збірку «Міфотворення» на сім частин: «Слово перше. САД», «Слово друге. АНГЕЛ», потім – «ВОДА», «МІСТО», «ТІЛО», «СЛОВО», «МІМЕСИС». Восьмим, окремо виділеним розділом збірки є «Алхімія іпостасей».

У кількості розділів простежується тяжіння письменниці до сакральних чисел. Адже, за Біблією, число «сім» має визначальне значення у світобудові. Восьмий розділ символізує нескінченність.

Отже, М. Кіяновська вважає поезію та творчість митця слова спорідненою із законами світотворення.

Першим розділом «Сад» письменниця охоплює різноманітні значення у переносних смислах. Садам може бути творчість, людське життя, Всесвіт.

У розділах збірки представлені концепти *Бога, міста, любові*. М. Кіяновська запевнює читача, що письменницька діяльність – це свобода, той час і простір, де немає жодних обмежень, а всі складники взаємодіють, взаємоперетікають один у один: *«Зненацька знерухомлені ліси / Пускають корінь в землю, зела – в небо, / Вдивляються в безодні і за себе / Благають Бога. Їхні голоси, / Як сотні їхніх тіл, як сотні втеч, / Як сотні сочень крил, що понад ними...»* [32].

Сад – це земна площа, ангел – небесна. Усвідомлення цілковитої свободи ставить авторку поза логічними суперечностями і протиріччями.

У назвах третього та четвертого розділів художньо потрактовано образи-символи: *ріка* – втілення незвіданого, *місто* – людська цивілізація. Загалом

образ міста близький до образу Блудниці, оскільки місто характеризується виразною моральною деградацією.

П'ятий розділ торкається теми плотського, грішного, людського. Провідним тут є концепт *тіла*. Його текстовим вираженням є мотив спокути, що корелює з біблійною оповіддю про Гетсиманський сад.

Концепт тіла виражається через мотиви фізичного кохання, жіночого бажання, насильства: *«Спокуснику, сад Гетсиманський – румовища матриця. / Розбещена яблуня – яблука скапують соком. / Священна криниця – і дівчина біла мариться, / Гвалтовно і спрагло занурена в воду глибоку»* [32]. Так М. Кіяновська актуалізує тему відносин жінки та чоловіка.

У збірці «Міфотворення» мотив ненависті є кульмінаційним. Наступний розділ «Слово» нейтралізує цей негатив. Ліричні герої повертаються до Бога, опановують власну суть через душевну гармонію, яка досягається засобами мистецтва.

У розділах «Мімесис» та «Місто» лірична героїня сприймає світ як маскарад, гру, виставу: *«Ми нетерплячі неофіти, маріонетки нетерплячі», «Тварини прокидаються уранці. / Їх – лев'ячі чи лисячі – прекрасні / Лискучі спини, ніжні голодранці», «принцеси в трико і в відчаї»* [32]. При цьому гра у М. Кіяновської не є стихійною, хаотичною, а цілком керованою й підпорядкованою задуму.

Подекуди у поезіях авторка наслідує поетів-шістдесятників. Рядки *«Тебе не покохала, лиш злюбила, / Бідо моя, колюча, як стерня. / Тебе впізнаю й не віддам тебе»* [32] за стилем нагадує поезію В. Стуса, а *«ось зламано о зламано»* [32] – творчість Л. Костенко.

Для «Міфотворення» характерне поєднання описів протилежних явищ і станів у єдине ціле, стереоскопічність бачення світу, спонтанність думки, багатоманітність і нашарування художніх образів. Письменниця активно вживає слова з найвищим ступенем порівняння або вияву ознаки: «безодні», «всюдисущі», «невловимі», «останнє», «безконечно», «вічне», «надривний»,

«безжальний», «неспалима», «спорожнілий», «безвітряна», «споконвіку», що сприяє осмисленню читачем межових станів ліричної героїні [32].

Верлібровим триптихом «Протопростір» М. Кіяновська засвідчує спробу вийти за межі поетичної структури. Багатоголоссям тексту позначена поезія «Неозванна ненависть а ти мене все ж не почувеш». Отже, концепт творчості втілюється через мотиви, що торкаються різних аспектів життя.

2.3. Осмислення цінності історичної пам'яті в житті людини в збірці «Бабин Яр. Голосами»

У багаточисленних інтерв'ю М. Кіяновської з нагоди присудження письменниці Шевченківської премії за книгу «Бабин Яр. Голосами» авторка наголошує, що збірку складають вірші написані про євреїв не-євреєм: «Про Голокост в Україні були або поодинокі вірші, або тексти, створені через призму особистих контактів. Але раніше з-поміж тих, хто пише українською мовою і не має єврейського походження, ніхто не писав і не говорив про цю трагедію як свою» [16]. Вважаємо цю думку слушною і погоджуємося з твердженням, що «Бабин Яр. Голосами» – збірка ліричних творів, яка становить собою перший великий цілісний текст про трагедію Голокосту, написаний українською мовою, причому не від імені жертви або тих, хто безпосередньо був свідком масових розстрілів на околиці Києва чи знав когось із жертв.

«Бабин Яр. Голосами» – збірка 64 віршів, хоча в первісному рукописному варіанті налічувалося 300 ліричних творів. За зізнанням М. Кіяновської, письменниці порадили упорядкувати поезії так, щоб збірка отримала структуру. Звичайно, такий підхід зробив «Бабин Яр. Голосами» цілісним твором. Монолітності йому додає те, що ліричні твори не мають назв, підписів. Звертає на себе увагу відсутність пунктуації. Це посилює ефект сказаного, підкреслює трагічність описуваних подій, ліричних образів, їх значимість. Слова ллються невинним потоком, ніби авторка поспішає сказати про все, не забути головного – цінності кожного моменту, жахливості ситуації та важливості подій 40-х років минулого століття у Києві для нащадків.

За свідченням М. Кіяновської, збірка «Бабин Яр. Голосами» була написана за три з половиною місяці. Авторські переживання щодо подій на Донбасі, починаючи з 2014 року, тісно переплелися з особистими проблемами та наклалися на трагічні сторінки історії України: «Була тільки смерть мого батька. Він помер 21 грудня 2015 року. Перші тексти почали писатися в серпні

2016 року, але більшість «голосів» були записані восени 2016 року, причому останні з «голосів» я записала рівно в річницю татової смерті – 21 грудня 2016 року. Поезія стала способом викричати свій біль. Без жахливого відчуття втрати, напевно, цієї книжки і не було б» [16].

Авторці вдалося з високою художністю та майстерністю передати біль особистий і кількох націй – українців, євреїв та всіх небайдужих, хто потерпав від нацистського режиму в середині ХХ ст.

Хоча концепт *болю*, про який піде мова дещо згодом, відчутно виражений у збірці «Бабин Яр. Голосами», центральним концептом залишається *історична пам'ять* і ті проблеми, що стосуються цього феномену, а саме – збереження і передача нащадкам правдивих відомостей з метою уникнення повторення трагедії.

Концепт реалізується через розгорнуту образну систему ліричних творів. За задумом авторки, важливо повернути голос кожному, хто став жертвою нацистського злочину, а не говорити про загальну кількість постраждалих сухою мовою цифр. М. Кіяновська вважає, що поетична творчість – вагомий і потужний інструмент збереження історичної пам'яті: «Якщо говорити про мене як про людину, яка пише, то писати – це спосіб пам'ятати» [16].

Відображенням національної пам'яті є голоси розстріляних у Бабиному Яру – євреїв, українців, які їх переховували, представників ОУН, бійців руху опору. Загалом загинуло більше 30 тисяч чоловік.

Своєю поетичною збіркою М. Кіяновська доводить, що важливо згадати кожного, хто загинув. Адже коли називаються лише цифри, стирається значимість трагедії. За числом жертв стоять окремі люди – особистості, в яких були імена, родичі, місце проживання, заняття. М. Кіяновська за допомогою художніх засобів та потужної авторської уяви візуалізує образ кожного, кого розстріляли нацисти. Авторка ставить себе на місце євреїв, які прийшли до Бабиного Яру у сподіванні, що їх буде етаповано на інше місце. Однак на

людей чекала смерть. Тому гідне вшанування – шлях до збереження історичної пам'яті.

Зауважмо, що історична пам'ять про Голокост стосується не тільки євреїв, а й українців, адже масовий розстріл у Бабиному Яру відбувався у Києві. Письменниці, яка родом із міста Жовкви на Львівщині, закидають, мовляв, чому б їй не написати про трагедії, які спіткали євреїв на західноукраїнських землях, на кшталт Волинської трагедії: «Бабин Яр і все, що там сталося з євреями, – це Україна, ба більше – це цілий світ» [16]. У цьому контексті важливо усвідомити, що розстріл у Бабиному Яру – це спільна трагедія українців та євреїв.

Національна пам'ять пробуджує співчуття, правдива інформація, що передається з покоління в покоління, викликає емпатію. Людина ставить себе на місце іншої, розуміє її біль. Бачення тільки власних страждань і травм зумовлює відмову у переживанні болю іншим. Байдуже ставлення до чужого горя та відстороненість зумовлюють емоційну глухоту, яка загрожує майбутніми непорозуміннями між народами, які можуть перерости у національні катастрофи та війни. Мова як універсальний носій пам'яті та художній текст як можливість силою уяви й фантазії у поєднанні з художніми засобами дають можливість читачеві сьогодення і майбутнього відчутти атмосферу жаху та страху, яка панувала серед невинних жертв, у переважній більшості – жінок, дітей та старих. Пробудження співчуття надає можливість уникнути трагедій та війн у майбутньому. Авторка підкреслює, як важко говорити про страшні події: *«у мене розлад мови розлад світу», «не маю слів це як параліч мови / знечулення не біль а щось за ним», «вірш який роботу робить Божу / а тоді роздряпує лице»* [13].

Важко дібрати слова, щоб описати масштаб трагедії, однак це не знімає необхідності говорити про неї. Тільки вимовивши свій біль, можна позбутися психологічної травми. Проговорення – це можливість бути почутим іншими, зафіксувати події у пам'яті, передати нащадкам правдиву історію.

М. Кіяновська у збірці «Бабин Яр. Голосами» реалізує власну концепцію відродження національної пам'яті. Вона полягає в ідентифікації жертви шляхом реконструкції її імені. У ліричних творах наведено багато імен: «*мала шуламіта виходить з одної пільми / й заходить у другу вся чорна в дорожній кіптяві / і три соломони край ями нагі у яру / і все посортовано відчаї речі і тині*» [13]; «*юрі зараз легше юра зараз сам / а у мене вдома мама і адам / мама певно плаче а малий реве / я поранив руку скоро заживе*» [13]; *ми з давидом були щасливі* [13]; *сам аркашо втікай не дивися на мене каліку* [13]; *ми із данею приноровились варити халяви* [13]; *навіть яник потоцький який сторонився людей / всіх із нашого дому з козою сидів на балконі* [13].

Варто зауважити, що авторка свідомо пише власні імена з малої літери, наголошуючи на величезній кількості жертв, смерть яких бачив Київ. Ситуація масової загибелі призводить до думки про втрату особистісного в людині, насильницьке перетворення її на суцільну масу. У збірці не наведено документальних фактів, однак із упевненістю можна сказати, що атмосфера трагедії передана авторкою абсолютно точно.

Жертви страшних подій могли проживати описані М. Кіяновською почуття, долі, ситуації. Разом із реконструкцією імені відбувається ідентифікація її голосу, національності, родинних зв'язків, занять. Читач дізнається, що Юра – школяр, очевидно, українського походження, а малий Адам – представник єврейської нації. Долі цих ліричних героїв переплелися: вони, скоріше за все, мешкали на одній вулиці, близько знали один одного, можливо, ходили до однієї школи.

У підсумку можна стверджувати, що механізм відродження пам'яті у віршах М. Кіяновської реалізується через ідентифікацію імені. Читач занурюється в атмосферу життя Києва 40-х років, персонажі стають йому знайомими. Завдяки ідентифікації десятків тисяч невідомих жертв, про яких уже нічого не розкаже офіційна історична наука, з'являється можливість згадати їх та гідно перепоховати – хоча б у пам'яті.

Збірка «Бабин Яр. Голосами» містить 128 імен. Завдяки називанню у свідомості читача невідомі жертви постають особистостями, а не натовпом: «Повернення імені тому, хто помер без гідності смерті, без імені та без могили, запускає якийсь важливий механізм, важливий для всіх нас» [16]. Поіменна згадка нівелює знецінення й зневагу: саме таке створюється враження, коли наводять загальну кількість жертв розстрілів у Бабиному Яру. Кіяновська ніби має містичний зв'язок з голосами померлих євреїв, бо складно окреслити межі її письменницького таланту. Вона чує їх, записує отриманий матеріал і сама проговорює про нестерпні переживання.

Мотиви, наявні в збірці: крові, зла, вічності, повернення в дитинство, переродження, смерті, пекла, дороги, безладу в житті, бруду, приреченості, пам'яті, пригадування минулого, щасливого життя, патріотизму, голоду, втраченої, зламаної душі, всеохоплюючої депресії, наявності духовних цінностей в ліричній героїні, страху, людської муки, надії на порятунок, апокаліпсису, переосмислення історичних подій.

У збірці М. Кіяновської виразно втілений концепт *болю*. В інтерв'ю авторка зізнавалася, що не може самостійно читати більше своїх трьох віршів, адже кожен ліричний твір пройнятий болем: «Я не знаю, чому саме ця тема, і для мене одним з потрясінь цієї книжки є те, що виявляться не лише я не можу її читати, а майже всі люди читають її дозами, по три-чотири вірші за раз. Я після цієї книжки кілька років хворіла, тобто, заплатила якусь свою ціну» [10]. Біль як втілення найвищої точки трагедії євреїв виразно втілений у описі моменту розстрілу. Його неможливо притлумити сльозами, адже плач втрачає захисний механізм у момент найсильнішого напруження. Біль відсувають ті, хто є свідком розстрілу, помирає в муках або виживає. З цим концептом пов'язані психологічні травми, які успадковуються й передаються поколіннями: «...*біль / це місце в майбутньому / місце яке несеш із собою в майбутнє / діти його успадковують і діти дітей / я став біль*» [13].

Авторка проводить тонку художню грань між повсякденним життям і смертю. З одного боку, перед читачем постає картина приходу євреїв до

Бабиного Яру. Перед розстрілом усі жителі Києва іудейського походження були поінформовані про необхідність з'явитися у визначеному місці. Люди подумали, що їх будуть депортувати, тому приходили у верхньому одязі, з особистими речами, не знаючи, коли повернуться додому: *«тільки ключ і листи фотографії брошка і гроші»*, *«я взяла теплий плед трохи хліба і трохи води»*, *«я з наплічником алік з валізою й віолончеллю»*, *«я ще думала вранці що треба кофтину вдягти / ту привезену з кантиком білим бо вже прохолода / дуже гарна була і улюблена ще до війни»* [13]. Ніхто не уявляв, що з ними буде наступної миті. Перед розстрілом жертви говорять про своє, хтось хоче курити, хтось – пити. І ось за кілька хвилин ці люди стануть свідками моторошної трагедії, загинуть.

Авторка зосереджується на моменті смерті та реакції на неї. У ліричному творі виразно звучать голоси дітей як символ безпорадності дорослих, які нічим уже не можуть зарадити: *«я виживу і стану просто татом / таким як мій або як тато раї / у мене буде пряників багато / я буду татом тато не вмирає»* [13]. М. Кіяновська вводить до художнього полотна збірки концепт смерті з її раптовістю й невідворотністю: *«без розради в сльозах бо ніхто тут здається не плаче / ця беззахисна смерть не розділена всіх з усіма»* [13].

У збірці «Бабин Яр. Голосами» виражено концепт міста. Це Київ воєнних років, зокрема 1941-1943-го. Авторка зображує Бабин Яр, вокзал, дорогу, вулиці.

Концепти реалізуються через широку образну систему. Одним із ключових у збірці М. Кіяновської є образ матері – саме ним починається перший вірш: *«придумати маму нехай буде хаву таку щоб була моя / щоби голову мила мені щоб була чи просто була зі мною»* [13].

Мати – це уособлення коріння народу, його пам'яті, історії, самоідентифікації. У євреїв належність до юдейської нації ведеться за материнською лінією. Поряд з образом матері постають інші жителі міста – чоловіки, діти, старі люди. Це представники різних професій – лікарі, скрипалі, шевці, рабини, вчителі. Дехто з них самотній, дехто – хворий, хтось

– старий, інший – молодий. Одні розуміють, що вимога прийти до Бабиного Яру – це знак смерті: *«дід сказав прочитати іще раз дід тихо питає / чи дотямили ми що і нам умирати пора / він говорить миш'як недалеко миш'як під рукою / мама каже він марить не слухай його маячні»* [13]. Інші підкоряються долі і виконують наказ нацистів: *«не треба тих всяких думок і не треба ідей / ніхто не питає куди нас везуть і для чого / сказали прибути прибули усі як одне»* [13].

З усіх згаданих вище концептів формується метаконцепт – *картина людського буття у ХХ столітті*. Трагедія Бабиного Яру постає не як локальна проблема. Читач бачить час очима жертв Голокосту. Голод, смерть, жах, страх, розстріл, тортури – все це складається в одну суцільну картину, в спільну історію українського та єврейського народів. Постає велика соціальна, а з нею – й культурна катастрофа: *«зіпсувалась в криницях вода і стовпи вогняні /знаменують останні часи от махають хвостами /плями схожі на кров...», «у києві сталося щось не з жидами а з часом / у часі не стало майбутнього в часі...»* [13].

Зауважимо, що розстріли у Бабиному Яру – місце найбільшої концентрації звірств нацистського гітлерівського режиму проти євреїв. Винищення представників цієї нації відбувалося по інших населених пунктах України. Зокрема М. Кіяновська згадує, як на початку 40-х років минулого століття в її рідному місті Жовкві масово зникли євреї, хоча *«до Другої світової війни у Жовкві їх жило понад 30%»* [16]. Нацисти згубили тисячі життів, а радянська влада не дала можливості закарбувати їх у пам'яті. *«У центрі міста стоїть феноменальної краси ренесансна синагога, а її наче «не помічали». Тобто помічали лише як споруду, поза історією. Так, ніби євреїв у місті не було і немає. Жовківські євреї стали ніби Атлантида. Уявіть, не було розмов навіть на рівні звичайної дитячої допитливості», – згадує М. Кіяновська* [16].

Отже, у збірці М. Кіяновської «Бабин. Яр. Голосами» реалізуються концепти національної пам'яті, болю, смерті, міста. Крім цього, авторка

побіжно згадує Бога. До речі, це єдиний номен, написаний з великої букви. Це дає підстави стверджувати про значимість концепту «Бог» у творчості М. Кіяновської. Всі зазначені концепти об'єднуються у спільний метаконцепт, який ми називаємо «буття людини у ХХ столітті».

2.4. Роздуми про необхідність духовного відродження в збірці «Інкарнація»

«Інкарнація» – перша збірка, яка вийшла друком 1997 року, засвідчила поетичну зрілість М. Кіяновської. Ліричні твори позначені відкритістю, відсутністю обмежень у творенні поетичного світу. Концепт *світу* втілюється у різноманітних стихіях – моря, дощу, туману, віхоли, снігу, вітру, землі. Авторка легко зміщує цивілізації, імена та культури у просторі й часі: херувим та інфанта, варяг і Ной мирно співіснують у поетичних рядках М. Кіяновської. Ситуації та імена міфів Стародавньої Греції, Старого Завіту, апокрифів, Євангелія постають на одному шаблі. Відповідно авторка трактує концепт життя як вимір, який триває безкінечно: *«Я знаю, роки майже не болять. / Я знаю. Я відчула. Я навіки / Сховала в себе очі немовлят, / Їх мертві сльози. І застигли ріки. / І вічну сутність раю. Я – жива. / Суцільний крик. Риданням не затерпла. / Тоненьким схлипом проросте трава / Із мого болю, ніби з мого пекла. / Згортання крові кришиться у бруд / Я предковічна, як вода солонна...»* [33, с. 15], *«Вже відтято життя, вже відміряно море і вир. / Знову в тілі своїм повернуся колись до нащадків...»* [33, с. 19].

Концепти *духовності, життя* розкриваються на матеріалі біблійних, античних, євангелістських чи апокрифічних реалій та імен. Коли авторка зосереджується на жіночих образах – Медея, інфанти, одаліски, Магдалина та інші, розкривається концепт любові, оскільки у житті ліричних героїнь це почуття є визначальним. При цьому письменниця наголошує на багатостраждальних долях жінок. Одаліска переживає конфлікт тілесного й духовного: *«Я одаліска. Тіло і печаль. // Душі нема, лиш очі повні шалу»* [33, с. 11].

У підходах до змалювання образів жінок відсутні стереотипи. Медея хоч і зображується «хижоволосою», однак її сутності надається пояснення: це жінка з розбитим серцем. Пілігрими здійснюють духовні подвиги заради

інфанти, однак досягнення духовних висот займає надто багато часу, і нещасна інфанта віддається чужим у «борделях снів».

М. Кіяновська оригінально інтерпретує одну з найголовніших подій Нового Завіту – розп'яття Ісуса, наголошуючи не на спасінні душі, а на тілесності, що є несподіваним. На перший погляд, читачу впадає в око наголошення на тілесності, а не на духовності. Проте авторка вкладає у слова одалістки займенник, який вказує на превалюванні духовного: *«Я пам'ятаю, ти мене лишав / Своєму богу на гірку поталу»* – *«Пригадуєш, як ти мене лишав / Моєму богу на гірку поталу»* [33, с. 11]. Кажучи про Бога «свій», одаліска засвідчує внутрішні зміни, що відбулися в її душі. Читач по-іншому розуміє вірш тільки через одне слово, яке набуває значної сили. Одаліска, використовуючи слово «мій», долає внутрішню межу, починати оцінювати себе збоку.

У збірці «Інкарнації» М. Кіяновська йде врозріз із канонічним розумінням Старого та Нового Завітів. Письменниця зображує смерть Петра під стінами Едему: *«Що тепер? – думає читач. – Хто відчинятиме Райську браму перед новоприбулими? І чому для самого Петра Рай – чужий і далекий?»* [33, с. 14]. Авторка трактує христопродавство Юди як людську слабкість та наслідок роздвоєності душі. Загалом перша збірка письменниці позначена мотивами суперечки з Богом.

Подолання впорядкованості та раціоналізму досягається використанням відповідних художніх засобів. Авторка послуговується оксимороном, алогізмами, парадоксом: «з глини ліпитиму вітер», «холодна втіха», «як гадина свята», «сакральний бруд», «сади піщані», «вмирають мертвим попелом тумани», «вода, як тлін, себе минувши, вічна» [33].

Основу збірки «Інкарнація» становлять мотиви боротьби з Богом, протесту. Ліричні твори книги виражають стильові параметри віршів М. Кіяновської. Центром є триєдність «Я–Бог–ти». Лірична героїня досягає кохання як основу буття. Містичність та міфологічність є змістовими константами поезії, що поєднуються у нерозривній єдності. Прикладом цього

є уривок: «У карафці вино просвітлене. / Повертаються птиці в тіло. / В цьому світі кохала віхола / Дуже тепло і дуже біло. / Знемагали на грищах голуби. / Облітали на вітрі синьо. / І вмирали сніги від холоду, / І не мали для себе сина» [33, с. 33].

Сюрреалістична поетика, містично-міфологічне тло є засобами творення в зазначеній поезії. Втілення концептів відбувається через семантичну віддаленість, метафоричність, референт: «*повертаються птиці в тіло*», «*кохала віхола*», «*вмирали сніги від холоду*» [33, с. 33]. Часто це стає причиною неможливості творення візуального образу. Зміст ліричного твору здається позбавленим смислу, алогічним. У процесі творчої еволюції М. Кіяновської сюрреалістична метафора трансформується у метаболу.

Отже, концептами збірки «Інкарнація» виступають світ, кохання, біль, розуміння Бога. М. Кіяновська залучає біблійні, античні, апокрифічні, євангельські мотиви. На художньому тлі тем розкривається неповторність індивідуального світобачення ліричних героїв. Жіночі образи поезій М. Кіяновської позбавлені стереотипічності. Вони розкривають справжню суть почуттів. Переосмислення авторкою світобудови спонукає до відродження духовності. Важливо проаналізувати помилки, переглянути те, що заважає особистості досягнути високого рівня розвитку й відкинути зайві, негативні речі.

2.5. Осмислення єдності людини й Бога у збірці «373»

Збірка «373» певним чином є підсумковою у творчості М. Кіяновської, адже відображає основні концепти, характерні для лірики поетки. Варто зауважити, що лірична героїня багатьох творів письменниці не перебуває у стані статичності. Вона постійно знаходиться у пошуках, у русі – принаймні, духовному. Стан ліричної героїні не залежить від зовнішніх обставин. Цим пояснюється психологізм та художнє експериментаторство письменниці. Авторка вводить концепт блукання з певною метою. Варто зазначити, що це не традиційні мандри в класичному розумінні слова. Авторка не наділяє блукання ліричних героїв позитивним значенням. Швидше це страждання, яке втілюється у концепт болю.

Центральним смислом у концепті блукань збірки «373» є культурні та літературні уявлення, сформовані ще в давнину. Зокрема йдеться про поеми Данте «Божественна комедія» та Гомера «Одіссея», а також біблійну легенду про Мойсея. Страждання, страх, біль – концепти, які виступають рушієм збірки «373». Авторка глибоко занурюється в християнську тему, ставлячи на центральне місце заповідь «Полюби ближнього свого як самого себе». Ліричні герої віршів М. Кіяновської досягають абсолютної любові через свободу від тілесного. Любов до ближнього – найважче, що можна відчутися: *«Листя пам'яті темне, як мох, / І зелене-зелене, до крові. / Ми не здатні любити як Бог. / Що за гранню любові? / Перешиптує сутінки плющ, / І немає нічого, крім тиші. / Яснобачення болю: розплющ / Очі інші, давніші. / Хай нарешті не буде кінця / Цій оберненій в воду зіниці. / Хай глибоке відлуння лиця / Стане голосом птиці»* [37].

Авторка створює у збірці трагічну напругу, адже доєднатися до божественного через любов надзвичайно важко, практично неможливо. В той же час лірична героїня боїться мовчання, адже воно означає відвернення Бога від неї: *«Боже благий, що мовчиш, ні про що не спитавши, / Так ні про що не спитавши, як можеш лиш Ти... / Кожне, щоб втратити, треба забути*

назавше. / Просто – позбутися. Камінь – він просто лежить. / Він заволав би без слова, потрапивши в пастку. / Дай мені в долю непам'ять – непам'ять як частку / Того, що вічно триває, коротше, ніж мить» [37]. Основа збірки – це не побутові прохання у вищих сил допомоги, уваги, натхнення тощо. «373» – втілення концепту стосунків з Богом. Людина відчуває страх, залишаючись непочутою Господом.

М. Кіяновська обмірковує настання світу, і ключова роль у цьому процесі відводиться саме слову: *«Бог є, бо є. А може тільки знає? / А може, тільки вимовив себе? / І довго ніби небу облітає / Над голубінь небесну – голубе. / Бог є – бо є. Бо є крило пташине / В глибоких межах мови і мети. / Бог вимовив себе із середини, / Немовби рибу виловив з води» [37].* Поетка підкреслює важливу річ: Бог існує для людини саме в мові. Називаючи ім'я Бога, людина долучається до вищого, прекрасного, духовного.

Концепти духовності постають за допомогою використання різноманітних образів. Образну систему збірки формують квіти, птахи, небокрай, дерева тощо. При цьому авторка щедро користується епітетами, які привертають увагу читача: *«Як квіти просто неба – злі і голі», «рана небокраю», «щастя пташеняти»* тощо [37]. М. Кіяновська застосовує оригінальні порівняння: *«У пам'ять, як в ріку, не вступиш вдруге, / Бо течія її, як печія», «Ми чаши історій – наповнені ними, солоні», «Я люблю тебе. І, можливо, іще не запізно / Тебе цілувати і дихати ім'я твоє» [37].*

Авторка розкриває ще один концепт – *творчості*, стану, який переживає митець слова під час творення рядків. *«Сахаюся, б'юся, боюся мовчати, / Бо кожне у грудях затиснуте слово / Саме перетворюється на лещата» [37].* Кожен акт творчості нелегко дається митцю. Після титанічних зусиль настає порожнеча. Творчий процес – не завжди приємна подорож. Частіше від усього він закінчується відчуттям порожнечі та безсилля. М. Кіяновська стверджує, що процес літературної творчості далекий від приємного провадження часу за легким письмом. За кожним словом стоїть робота душі та думки. Ось як лірична героїня осмислює творчий процес: *«Слова, що вириваються із тіла /*

Спричинені тобою, наче діти. / Вони занадто справжні – я б не вмiла / Без тебе їх зачати й народити...» [37]. Відірвавшись від материнського тіла, слово, наче дитина, живе самостійним життям. Процес літературного письма порівнюється з народженням дитини. Письменниця вустами ліричної героїні роздумує про функціонування художнього слова, мету: «Я принесла важкий вогонь / Інших мов – золотих, святих. / Вірш – це спосіб пройти крізь скронь / І дійти до мети. / Вірш – це спосіб донести вість / У живе крізь живе. / Вірш нічого не розповість, / Тільки децю назве» [37]. За допомогою метафори авторка розкриває непересічне значення художнього слова. Воно посідає вагомую роль у оформленні світу – як зовнішнього, так і внутрішнього, духовного.

Збірка «373», втілюючи концепт любові, описує духовні почуття, позбавлені фізичного компоненту: «Мрію тебе. Ти, солодкий, лишився далеко. / Майже наснившись, світлами вночі огортав. / Що тобі важко до болю і що тобі легко? / Ким ти прокинувся? Ким ти ніколи не став? / Прірва, що в'яже, і нитка, що нас розлучає, / Біль у заглибинах тіла нагадує сміх. / Літо горішане пахне гірким молочаєм, / Пахне гірким молочаєм нестерпних утіх», «Я твоїх не торкатимусь рук: / Меч двосічний є для битви, не всує. / Але ти з мене видобув звук. / Він в мені до сьогодні пульсує» [37].

На завершення збірки М. Кіяновська пропонує читачеві такі рядки: *«Напевно, я расту, стаюся тихою, / В душі перевертаються слова. / То ними вибухаю – і не дихаю, / То раптом висихаю, як трава. / І вже немає ні душі, ні імені, / Лиш Божя благодать – гулка, як страх. / І тільки сонце гладить світ по тімені, / Немов дитину в мене на руках» [37]. Їх можна інтерпретувати як концепт щастя, яке отримує людина, яка нарешті почула голос Бога і знайшла небесну благодать у своїй душі.*

Висновки до другого розділу

У збірках «Книга Адама», «Міфотворення», «Інкарнація», «373» М. Кіяновської виразно виявлені чотири основні концепти – *кохання, біль, наближення до Бога, внутрішній світ людини*. Вони розгортаються через переосмислення мотивів створення світу, образи жінки як втілення божественного та чоловіка, який відзначається у ліриці М. Кіяновської як втілення безтілесного та інфантильного.

Концепти віри, кохання, викладені на основі християнства та античності, присутні у збірці М. Кіяновської «Міфотворення». Авторка звертається до основ космології, екзистенційних проблем. В образі саду втілюється перспектива власного авторського світогляду. Цей сад – живий, остаточно не вивершений і не скам'янілий. У ньому безліч птахів, рослин, комах. Сад насичений кольорами, запахами й голосами. Авторка свідомо чи підсвідомо творить індивідуальний міф.

Концепт *болю* відчутно виражений у збірці «Бабин Яр. Голосами», при цьому центральним концептом залишається *історична пам'ять* і ті проблеми, що стосуються цього феномену, а саме – збереження і передача нащадкам правдивих відомостей з метою уникнення повторення трагедії. Концепт реалізується через розгорнуту образну систему ліричних творів. За задумом авторки, важливо повернути голос кожному, хто став жертвою нацистського злочину, а не говорити про загальну кількість постраждалих сухою мовою цифр.

Провідними концептами збірки «Інкарнація» виступають *світ, кохання, біль, Бог*. М. Кіяновська залучає біблійні, античні, апокрифічні, євангельські мотиви. На художньому тлі тем розкривається неповторність індивідуального світобачення ліричних героїв. Жіночі образи поезій М. Кіяновської позбавлені стереотипності. Вони розкривають справжню суть почуттів. Переосмислення авторкою світобудови спонукає до відродження духовності.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МАР'ЯНИ КІЯНОВСЬКОЇ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ

3.1. Аналіз чинних програм з української літератури

Із метою виявлення методичних можливостей вивчення творчості письменниці в шкільному курсі літератури, нами було проаналізовано такі чинні програми з української літератури:

- модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Овдійчук Л. М., Дячок С. О., Макаренко В. М);
- модельна навчальна програма «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.);
- 10-11 клас - Г.О. Усатенко, А.М. Фасоля (профільний рівень);
- 10-11 клас - Р. В. Мовчан, Д. І. Дроздовський, Л. Т. Коваленко, А. М. Фасоля (рівень стандарту).

За концептуальною структурою та змістовим наповненням програми враховують вікові особливості учнів, ключові компетентності, психологію сприйняття творів художньої літератури школярами, специфіку сучасного навчального процесу. Крім цього, враховується сучасний інформаційно-комунікативний простір, національні процеси державотворення, процеси глобалізації у світі. Художньо-літературні твори для текстового вивчення добираються за кількома критеріями – естетичним, жанрово-тематичним, віковим, змістовим.

У модельній навчальній програмі «Українська література. 5–6 класи» (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Овдійчук Л. М., Дячок С. О., Макаренко В. М) зазначено, що читацька компетентність є основною у вивченні літератури. Виховувати читача, який вміє сприймати твір, аналізувати та оцінювати його естетичний

потенціал є ключовою місією вчителя-предметника. Автори вказують, що вік учнів 5-6 класів вдалий для формування інтересу до художніх творів.

У програмі названо дидактичні принципи, які суворо дотримані при її укладанні та затвердженні. Необхідні вміння, які учень повинен набути в ході вивчення матеріалу: читати, писати, критично мислити, самостійно шукати матеріал, слухати та розуміти, виконувати групові завдання та взаємодіяти з класом, не боятися висловити свою думку, чітко, послідовно, логічно доводити свою позицію.

Програма детально описує види навчальної діяльності (але які саме обирати, вирішує вчитель), пропонує зміст навчального матеріалу, вказує очікувані результати навчання.

Наявні умовні позначення:

- ПЧ – позакласне читання;
- ТЛ – теорія літератури;
- МК – мистецький контекст.

Особлива увага приділена мистецькому контексту. Це своєрідні пропозиції/рекомендації для вчителя, завдання до теми пов'язані з музикою, живописом, образотворчим мистецтвом. Головною метою МК є розвиток в учнів потягу до прекрасного.

Курс української літератури в 5–8 класах складається з тематично-проблемних блоків, пов'язаних структурно:

1. «Світ фантазії, мудрості», «Історичне минуле нашого на-роду», «Рідна Україна. Світ природи» – для вивчення у 5-класі.
2. «Загадково прекрасна і славна давнина України», «Я і світ», «Пригоди і романтика», «Гумористичні твори» – для розгляду в 6-му класі.
3. «Із пісенних скарбів», «Про далекі минулі часи», «Ти знаєш, що ти – людина...», «Ми – українці» – для вивчення в 7-му класі.
4. «Усна народна творчість», «Світ української поезії», «Національна драма», «З української прози», «Український гумор і сатира» – для ознайомлення та осягнення у 8-му класі.

Вивчення української літератури в кожному класі передбачає розгляд рубрики «Література рідного краю». На вивчення відводиться 4 години, які педагог розподіляє впродовж навчального року. Цим забезпечується додатковий індивідуальний вибір текстів для розгляду. До «літератури рідного краю» розробники програми пропонують доєднати художню творчість земляків.

До кожного з них, відповідно до вікових особливостей учнів, підібрані тексти, які за своїм змістом дають можливість максимально репрезентувати ту чи ту тему. Ураховано також і необхідність тематично-стильової різноманітності пропонованих для розгляду творів, їхні ідейно-ціннісні пласти, які втілюють ключові компетентності.

Отже, українська література в основній школі вивчається за своєрідним цілісним сюжетом, у якому творчість кожного з митців стосується певної теми. Відповідно до цього твір наділений певними функціями, з яких головні – естетична й морально-етична. Зауважмо, що біографія письменника в цілому не вивчається. Відомості про життєвий і творчий шлях митця подаються вибірково, диференційовано відповідно до основної теми, заявленої в назві тематично-проблемного блоку. Біографічний фрагмент повинен зацікавлювати й бути доступним для розуміння дитиною певного віку.

9-й клас знаменує початок системного вивчення української літератури. До змісту навчального матеріалу застосовується історико-хронологічний підхід, який передбачає врахування історико-літературного контексту. Зміст навчального матеріалу доповнюється розглядом біографій письменників у межах, доступних для розуміння учнями.

У розглянутій модельній навчальній програмі «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.) з'являється новизна – тема «Найцікавіше з літературних новинок», яка призначена для вивчення виключно сучасних творів. Цікаво, що твори можна обрати за бажанням вчителя, або учнів. На неї виділяється 1 рік вкінці кожного семестру. В

програмі вказано, що на цьому уроці учні повинні створити наочність у вигляді візуального постеру, інтерактивної дошки, презентації тощо. А також провести нетрадиційний елемент конференції-обговорення того, про що прочитали. Мета такого підходу – навчити учнів не боятись публічних обговорень та відстоювання своєї думки. Поезії Мар'яни Кіяновської можна вивчати в цій темі, адже її вірші є сучасними та до них варто скласти візуалізацію. Є й загальні теми: «Література рідного краю», «Узагальнення та систематизація вивченого».

Якщо вчитель працює за модельною навчальною програмою «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.), є чудова можливість розгляду творчості Мар'яни Кіяновської в 9 класі. Автори виділяють 10 уроків (10 годин) на цикл «Панорама сучасної поезії». Вчитель може обрати розгляд життя та творчості: Олександра Ірванця, Любові Якимчук, Бориса Гуменюка, Олекси Бик. В цій темі на позакласне читання пропонують такий вибір: Юрій Андрухович «Листи в Україну», Сергій Жадан «Життя Марії», Маріанна Кіяновська «Бабин Яр. Голосами», Мар'яна Савка «Оптика Бога».

У програмі профільного рівня для учнів 10-11 класу (Г.О. Усатенко, А. М. Фасоля) авторами вказано, що найголовніше – це дотримання компетентнісного, діяльнісного, культурологічного, особистісно зорієнтованого підходів. У пояснювальній записці детально описано алгоритм роботи учнів з текстом, який передбачає:

- 1) етап, коли дитина ще не читала, але зацікавлена й висловлює припущення й очікування від тексту;
- 2) читання та фантазування, розвиток уяви, переважання емоційного аспекту від прочитаного;
- 3) оцінка літературного твору в контексті теорії літератури, епохи тощо.

В програмі є такі наскрізні лінії, які допомагають формувати не лише теоретичні відомості в учнів, а й вчать практично використовувати знання в житті:

- (НЛ-1) «Екологічна безпека та сталий розвиток»;
- (НЛ-2) «Громадянська відповідальність»;
- (НЛ-3) «Здоров'я і безпека»;
- (НЛ-4) «Підприємливість та фінансова грамотність».

Автори рекомендують методичний інструментарій для вчителя. Вказані відомі автори українських методистів та їх праці.

Отже, організація навчально-виховного процесу на уроках української літератури передбачає формування цілісного уявлення про творчість письменників як невіддільну складову національної культури. Предмет сприяє підвищенню загального рівня культури майбутнього національно свідомого покоління, розвиток інтелектуального й творчого потенціалу, вироблення повноцінного світогляду за критеріями толерантності та патріотизму.

Викладання української літератури відбувається у контексті загального мистецького напрямку. Це дозволяє дізнатися про умови, в яких створювався художній твір, установити міжпредметні зв'язки з українською мовою, історією, світовою літературою, образотворчим мистецтвом, музикою, природознавством, географією, естетикою, етикою.

У навчальній програмі зроблено наголос на демократичному спрямуванні всіх компонентів. Насамперед це стосується розподілу навчальних годин.

Запропонований на вивчення кожного розділу або теми час є орієнтиром. За потреби учитель може змінювати кількість годин у загальних межах 70 одиниць. Резервний час може використовуватися для уроків позакласного читання, контрольного оцінювання, різних видів творчих та інших робіт – екскурсій, диспутів, семінарів тощо. Впродовж року діти знайомляться з літературою рідного краю.

У рубриці «Зміст навчального матеріалу» пропонуються вступні тези до кожного розділу чи теми, коротка характеристика творчості письменника, анотації до творів, що враховують сучасні літературознавчі оцінки. Матеріал викладено доступно для сприйняття школярами різного віку. Розробники програми вводять нові теоретичні поняття, необхідні для аналізування текстів під час розгляду. Зміст зазначеної рубрики засновано на сучасних загальноприйнятих компетентних методах оцінки творчості письменника. Водночас враховано навчально-методичні особливості шкільного літературознавства, а також виховну, естетичну мету вивчення художнього твору.

Учитель використовує рубрику для надання школярам стартових знань, висловлює певні судження як взірць або своєрідний ключ до розуміння. Завдяки цьому учні мотивуються до пізнання, роздумів, висловлення власної думки, зацікавлення життям і творчістю певного письменника, що спрямовує до розкриття теми й підтеми художнього твору. Програма не вимагає прийняття одностайної думки, єдиного прочитання тексту. Навчальний матеріал пропонується з метою спонукання до власних оціночних висновків. Учень намагається робити їх самостійно, мислити, оцінювати, порівнювати, проводити аналогії з сучасним життям, власним досвідом тощо.

Необхідно звернути увагу, що назви творів, призначених для текстового вивчення, в тексті програми виділяються напівжирним шрифтом. Це саме стосується й коротких оглядів. Наприклад, перед вивченням «Слова о полку Ігоревім» учителю достатньо назвати пам'ятки оригінальної літератури Руси-України часів князівства, коротко, узагальнено їх охарактеризувавши, без детального розгляду.

Програма передбачає подальшу модернізацію шкільного літературознавства. Суть процесу полягає у відмові від ідеологічного чи соціально заангажованого прочитання та аналізу художнього твору. Літературознавство позбувається невиправданого критерію буквального сприйняття твору як відображення реального факту історичної чи просторової

дійсності, зберігаючи необхідну характеристику історико-літературного контексту. Інтерпретування художнього твору стає більш різноманітним. Школярі вчаться розуміти його не лише згідно із задумом автора. Діти виявляють смисли, яких твір набуває в процесі історичного функціонування. У програмі враховується значна роль читача як співавтора тексту. Творчі підходи до аналізу перебирають на себе пріоритетну роль під час інтерпретації творів, а застарілі схеми руйнуються.

Особливу увагу варто звернути на підрубрику ТЛ (теорія літератури). У шкільному вивченні тут пропонуються початкові, доступні дітям знання про художні засоби, жанри, літературознавчі поняття тощо, знання яких необхідне при вивченні художнього твору як явища літератури. Кожен термін зазначається один раз. Надалі пропонується повторення та закріплення пройденого відповідно до вибору й фахової компетентності вчителя, підготовленості учнів.

Рубрика «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів» вміщує перелік умінь, навичок, передбачених певною темою. Завдання зазначеного розділу запропоновано диференційовано. Складність теоретичного матеріалу наростає поступово. Це зручно й необхідно для особистісно зорієнтованого навчання, при врахуванні рівня підготовленості учнів, а також для оцінювання їхніх знань.

Особливий акцент зроблено на вимогах емоційно-ціннісної сфери (вони виокремлені курсивом). Їх необхідно обов'язково враховувати під час розгляду конкретних художніх текстів. Це своєрідний прогноз тих морально-етичних, суспільно вартісних виховних компетенцій, які можуть прищеплюватися молодій людині в результаті вивчення художнього твору і які допомагатимуть їй повноцінно жити. Звісно, це лише гіпотетичний морально-емоційний результат, адже вплив мистецтва на людину індивідуальний, а тому може бути не-передбачуваним. Однак цей цілеспрямовано запропонований емоційно-ціннісний прогноз великою мірою увиразнює й частково дисциплінує весь навчальний процес на уроках

літератури, у сучасних умовах глобалізаційних процесів, тенденцій дегуманізації тощо, робить його потужним національно- та людинотворчим чинником.

Демократична орієнтація програми спрямована на постійну творчу співпрацю, діалог учителя, учня з художнім твором, дає широкий простір для самостійного сприйняття й осмислення літератури як явища мистецтва.

3.2. Методичні можливості вивчення творчості Мар'яни Кіяновської в шкільному курсі

Питання специфіки поезії в літературі для дітей та юнацтва недостатньо розглянуте в літературознавстві та методиці навчання літератури. Ця частина масиву літератури для юних читачів, попри незначний обсяг та глибину осягнення дійсності, порівняно з прозою заслуговує на увагу. У підручниках та нарисах з історії дитячої літератури поезія для дітей і підлітків розглядається у контексті літературного процесу певного періоду. Увага істориків літератури не акцентується на особливостях її еволюції в жанровому й образному аспектах. Попри це, поезія – особливий вид літератури для дитячого й підліткового читання. Поезія зображує не лише дійсність, а й створює інший світ, паралельну реальність. Використовуючи поезію як засіб маніпуляції, її часто задіювали в політику, ідеологію, релігію, тощо. Проте, вона не є логічним засобом. Поезію сприймає не стільки людський розум, як душа. Емоції та естетичне задоволення є домінуючим фактором. Почуття людини, які викликає поетичний твір є яскравою формою вираження порухів душі.

Поезія для підлітків вирізняється з-поміж поезії загалом, перш за все, проблемно-тематично. У ній асоціативно постають проблеми, які цікавлять і хвилюють підлітків: існування в соціумі, взаємини між індивідами, самовизначення, пошук життєвого шляху, почуття дружби, любові, симпатії тощо. Незважаючи на те, що поезія більше розкриває чуттєві сфери людини, все ж вона не позбавлена впливу соціальних чинників, від яких залежить переважання тих чи інших мотивів та образів. Перелік творів для вивчення у програмі, за якою навчаються сучасні підлітки, включає, без сумніву, високохудожні, канонічні твори. Але всі вони належать швидше до історії літератури і не відображають тенденцій сучасної літератури для дітей та юнацтва. Вважаємо позитивним, що нарешті такі твори не тільки з'явились у шкільній програмі, але й представлені різними жанровими різновидами [33].

Зосередженість усього масиву сучасної поезії в одній темі не дає уявлення про її тематичну палітру й розмаїтість, між тим вона заслуговує на увагу, тому доцільно розглядати окремі тематичні й жанрові різновиди сучасної української поезії в кожному з 5 по 9 класи, а також ввести окрему оглядову тему в 11 класі. Сучасна українська поезія для підлітків бере свій початок з часу здобуття Україною незалежності у 1990 році. Відтоді в українській поезії відбулося повне оновлення тематичних і жанрових аспектів, з'явилися поетичні шедеври молодих авторів і вже зрілих поетів, які продовжують працювати в царині поезії для юних читачів. Як і сучасній «дорослій» поезії, їй властиві «алогічність, іронічність, метафоричність, ігровий характер, мовні каламбури, фольклорні та літературні ремінісценції, астрофічна побудова» [33].

Учені-методисти в основному розглядають цілісний аналіз ліричного твору в старших класах. Зокрема, Ю. Бондаренко [3] пропонує принципи групування ліричних творів, формування системи уроків на їх основі, шляхи та методи аналізу поетичних текстів в 9-11 класах розглядати в рамках цілісної дидактичної моделі. Цілісне бачення формування літературознавчої й читацької компетентностей підлітків у процесі вивчення поетичних творів не представлено в працях методистів, а в шкільній програмі з української літератури не простежується послідовність розвитку поняття про сучасну поезію в 5-9 класах. На нашу думку, вивчення підлітками сучасної української поезії повинно відбуватись системно. Найбільш доцільним є розгляд теми, присвяченої їй, у кожному з класів та використання вчителем сучасних прийомів для її сприйняття й аналізу [33].

Вважаємо, що варто звернути особливу увагу на інтелектуальну поезію для підлітків покоління 90-х, зокрема й Мар'яни Кіяновської «Я вертаюсь надвечір у світ, де відстояні хащі...», «Зненацька знерухомлені ліси», «Палестина (Пори року)». Пропонуємо детально розглянути їх на уроках української літератури та позакласного читання у 7 класі й провести конкурси на краще виконання поезії, що сприятиме вдосконаленню техніки читання й

емоційно-образної виразності. Оспівування краси людських взаємин стане темою для письмових практик – «сторітелінгу», «вільного асоціювання» тощо [33].

Особливостями сучасної української поезії є її глибока метафоричність, міфологізм, закоріненість у фольклорні традиції. Восьмикласників можемо ознайомити з поезією, в якій виразними є саме ці елементи [33].

Вивчення творчості Мар'яни Кіяновської в школі має безліч варіантів. Наприклад, поезію авторки можна розглядати на уроках позакласного читання або під час читання творів сучасних письменників. Головне завдання – показати учням, що не зважаючи на складність поетичної манери, розлогість символічних деталей, наявність потоку свідомості, вигуків, звуків, ми можемо зрозуміти і правильно сприйняти прочитане. Безперечно, підходящим віковим діапазоном будуть учні старшої школи – 10-11 класу. Якщо вчитель помітив індивідуальні здібності, потяг до літератури та вираженість світогляду, то можна опрацювати матеріал й з учнями 9 класу. Ми переконані, що всім іншим (5-8 класи) вивчати глибоко філософічні твори зарано.

Шляхи зацікавлення учнів під час розгляду поезії Кіяновської різноманітні. Перед вчителем розкривається величезна палітра вибору вдалих методів та приймів. Серед них:

- 1) класичне декламування твору й обговорення ключових художніх образів, теми, ідеї, проблематики;
- 2) читання вірша та завдання для учнів: підібрати пісню або мелодію, яка на вашу думку буде найбільше підходити до твору;
- 3) запрошення шкільного психолога на урок, який розповість, що таке асоціації, їх значення й роль в житті людини. Створення асоціативного ланцюга до поезій Кіяновської;
- 4) обговорення символіки поезії. Розкодування кожного символу учнями. Створення малюнків до одного символу, який сподобався найбільше;

5) розповідь вчителя про сучасний літературний жанр – комікси.
Завдання для учнів: обрати поезію (або декілька), яка сподобалась найбільше, намалювати сюжетний комікс з її використанням;

6) створити постер з улюбленими словами, цитатами, афоризмами з поезій Кіяновської;

7) поспілкуватися з письменницею використовуючи соціальну мережу «Фейсбук», на якій мисткиня активно публікує дописи та переписується з поціновувачами її творчості;

8) дослідити дописи Кіяновської на «Фейсбук» та прослідкувати її становлення як публічної особистості, лідера думок;

9) створення буктрейлерів на основі творів Кіяновської тощо.

Сучасні підлітки потребують сучасної поезії, в якій би вони пізнавали світ і своє місце в ньому, в якій би бачили відображення подій, що відбуваються тут і тепер. Однак у ній не повинно бути ненормативної лексики, відкритого еротизму, натуралізму й провокативних політичних тем, адже все це притуплює підліткову безпосередність і відкритість, зумовлює передчасне дорослішання й входження у субкультури, що справляє негативний вплив на розвиток особистості у підлітково-юнацькому віці. Поезія Мар'яни Кіяновської є цікавою, філософською, спрямовану на розвиток образної системи, фантазії, уяви. Ми переконані, що вдале використання інноваційних методів та прийомів на уроці української літератури буде спонукати учнів любити текст та поважати його автора.

Найдоцільнішою вправою під час вивчення творчості Кіяновської, вважаємо інтерв'ю. Після опрацювання життя та етапів творчості, учням варто розіграти повноцінне інтерв'ю. Один з них – журналіст, який ставить питання. Інший учень має відіграти роль Кіяновської і спробувати відповісти на нього. Всі інші – активні глядачі. Таке розігрування допоможе збагнути 2 фактори:

1. талановита, відома письменниця теж є звичайною людиною, а не ідолом; 2. Це наблизить учнів до розуміння світогляду поетеси.

Отже, зміст шкільної літературної освіти підлітків потребує змін із урахуванням тенденцій розвитку сучасних прози й поезії для юних читачів, а також їхніх інтересів та уподобань, особливостей сучасної освітньої системи, її орієнтації на впровадження нових технологій і стратегій сприйняття й інтерпретації художніх творів на уроках української літератури [33].

Висновки до третього розділу

Проаналізувавши чинну програму з української літератури можна зробити висновок про те, що автори врахували вікові особливості учнів, доцільно запропонували великий перелік найкращих текстів з кожної теми. Зазначили головні твори, які повинен прочитати учень. Проте, й залишили вибір для вчителя (є можливість обрати той твір, який буде актуальним для конкретного класу). Увага приділена й тематично-проблемним блокам. Переважають патріотичні мотиви, спрямовані на виховання громадянина, який поважає і любить власну державу.

Викладати матеріал вчитель-предметник, враховуючи програму, повинен керуючись компетентностями. Крім цього, є наскрізні лінії, які спрямовані на: розвиток учнівської самосвідомості, розуміння потреби берегти довкілля, бути відповідальною особою, відчувати себе громадянином, членом суспільства, розуміння відповідальності за своє здоров'я, безпеку і життя, застосування практичних вмінь, формування фінансової майстерності, підприємливість.

Для зручності, в програмі є скорочені умовні позначення:

НЛ – наскрізні лінії;

ТЛ – теорія літератури;

МК - Мистецький контекст;

СЛ - Сучасна українська дитяча й підліткова література».

Мета навчання – це формування сучасної особистості, яка вміє безконфліктно комунікувати, висловлює власну думку, підбирає вдалі тези та аргументи, є частиною громади та середовища, в якому перебуває, практично застосовує набуті знання та вміння, цінує літературні здобутки як досягнення минулих та сучасної епохи.

Методичні можливості вивчення творчості Мар'яни Кіяновської в шкільному курсі колосальні. Ми переконані, що поезії Кіяновської були б цікавими для учнів, своєю незвичністю, нетиповістю, масштабністю тематики

та проблематики. З психологічної точки зору сучасні діти краще запам'ятовують візуалізований матеріал. Вірші мисткині викликають в читача широку палітру асоціацій, тому при вдалому доборі вчителем ілюстрацій до творів, створення учнями асоціативного ланцюга та поєднанням цих етапів з прочитанням поезії, стало б незабутнім. Учні б могли отримати естетичне задоволення від такого нетрадиційного уроку. Також окремим завданням могло б стати дослідження особистої сторінки М. Кіяновської на просторах інтернету (наприклад, на «Фейсбуці»). Це б дало змогу оперувати реальними фактами думок письменниці, її світогляду, політичної позиції, стилем життя. Завдання такого типу допомагають продемонструвати учням, що письменник – це не міфічний ідол, якому поклоняються, а наближена до них, жива людина, яка має свої цілі, мрії та бажання.

Уроки з літератури рідного краю надають можливість вивчати творчість Мар'яни Кіяновської для її земляків.

В 11 класі програмою виділені уроки, які спрямовані на огляд сучасної літератури. Це також є чудовою можливістю залучення учнів до нової поезії. Завдяки поезіям М. Кіяновської, діти зможуть краще опанувати трактування символів, значення риторичних запитань, філософічності тесту, потоку свідомості, включення історичного контексту в твір.

Отже, маючи педагогічну майстерність, можна ефективно вивчати творчість сучасників на прикладі Мар'яни Кіяновської. Використовуючи нестандартні прийоми для зацікавлення учнів. Це варто врахувати у майбутньому авторам програми з української літератури.

ВИСНОВКИ

Отже, в сучасному літературознавчому дискурсі поняття *концепція людини* розглядається на різних рівнях художнього тексту. Важливим для аналізу цього аспекту змісту літературного твору критики вважають звернення до складових його поетики, закономірностей письма автора, культури и типу мислення письменника.

Нині поняття *концепція людини* в літературознавстві розуміється як універсальне та багатогранне, а етичні установки особистості, змальовані автором та досліджені через внутрішню структуру тексту, дають підстави зробити висновки про специфіку художнього мислення письменника та тип літературного персонажа.

Найбільш повне тлумачення літературознавчого поняття «концепція людини» наводить В. Марко, який розглядає концепцію людини в літературі як письменницький ідеал, спосіб сприйняття автором людини як біологічної та соціальної істоти, принцип відбору героїв та зображення їх характерів у художньо-літературному творі. Згідно з твердженням В. Марка, художня концепція людини охоплює чотири компоненти: ідеал, погляди письменника на людину та його ставлення до героїв твору, вибір автором персонажів, своєрідність відображення героїв у художньому творі.

Нині в літературознавчому дискурсі поняття «концепція людини» тлумачиться у трьох основних площинах – естетичній, суспільно-філософській, ціннісній. Згідно з розумінням концепції людини як явища естетики образ людини твориться за допомогою інструментів мистецтва та літератури. У системі ціннісних орієнтацій суть людини розглядається крізь призму визначення інтересів та потреб.

Розуміння концепції людини на суспільно-філософських засадах допомагає досягнути її духовну, історичну, біологічну, моральну та соціальну природу.

Оригінальність художньої концепції людини у письменника витворюється у процесі творчості. Автор не отримує готову категорію, адже це унеможливило б естетичну цінність художнього узагальнення. Разом із тим концепція не тільки виробляється письменником у процесі творчості, а й існує в суспільстві. Концепція людини, створена художником, є продуктом історичної епохи, продуктом свідомості цієї епохи і одночасно продуктом індивідуальної, авторської свідомості.

Отже, *концепція людини* – літературознавче поняття, що об'єднує сукупність уявлень письменника про людину як біологічний та суспільний об'єкт, відображає авторські принципи творення системи персонажів художнього твору та втілені в образі героя ідеали. Поняття будується на естетичній, ціннісній та суспільно-філософській концепціях.

Відображення у творі художньої літератури особистості невіддільне від процесів, що відбуваються в суспільстві.

Творчість Мар'яни Кіяновської – визначне явище в сучасній українській літературі. Перу письменниці належить книга новел «Стежка вздовж ріки». Авторка порушує проблеми взаємозв'язків людини та навколишнього світу, визначає важливість в житті особистості категорій кохання, Бога, життя та смерті, історичної пам'яті, болю тощо.

Для поетичного письма авторки характерний бароковий стиль. Письменниця є відомою перекладачкою, особливо активно вивчає польську літературу.

Мар'яна Кіяновська неодноразово ставала лауреатом українських та міжнародних премій, є засновницею літературної дитячої премії «Їжак», метою якої є популяризація якісної книжки для дітей.

У збірках «Книга Адама», «Міфотворення», «Інкарнація», «373» виразно виявлені такі основні концепти – *кохання, біль, Бог, внутрішній світ людини, пам'ять, слово, творчість*. Вони розгортаються через переосмислення мотивів створення світу, образу жінки як втілення

божественного та чоловіка, який відзначається у ліриці письменниці як втілення безтілесного та інфантильного.

Концепти *віри, кохання* викладені на основі уявлень християнства та античності, присутні у збірці М. Кіяновської «Міфотворення». Авторка звертається до засад космології, екзистенційних проблем. В образі саду втілюється перспектива власного світогляду. Цей сад – живий, остаточно не вивершений і не скам'янілий. У ньому безліч птахів, рослин, комах. Сад насичений кольорами, запахами й голосами. Авторка свідомо чи підсвідомо творить індивідуальний міф.

Хоча концепт *болю* відчутно виражений у збірці «Бабин Яр. Голосами», центральним залишається модель *історичної пам'яті* й ті проблеми, що стосуються цього феномену: збереження і передача нащадкам правдивих відомостей з метою уникнення повторення трагедії. Концепт реалізується через розгорнуту образну систему ліричних творів. За задумом авторки, важливо повернути голос кожному, хто став жертвою нацистського злочину, а не говорити про загальну кількість постраждалих сухою мовою цифр.

Провідними концептами збірки «Інкарнація» виступають *світ, кохання, біль, Бог*. М. Кіяновська залучає біблійні, античні, апокрифічні, євангельські мотиви. На художньому тлі тем розкривається неповторність індивідуального світобачення ліричних героїв. Жіночі образи поезій М. Кіяновської позбавлені стереотипності. Вони розкривають справжню суть почуттів. Переосмислення авторкою світобудови спонукає до відродження духовності. Важливо проаналізувати помилки, переглянути те, що заважає особистості досягнути високого рівня розвитку й відкинути зайві, негативні речі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш М. У річковому намулі сторіч: тексти, конспекти, інтертексти збірки новел Маріанни Кіяновської «Стежка вздовж ріки». *Магістеріум : Літературознавчі студії : збірник Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.»*. Київ, 2010. Вип. 38. С. 24-28.
2. Гальчук О. Антична топика в сучасній українській поезії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2017. № 76. С. 7-13.
3. Голобородько Я. Ліричний емоціолект Маріанни Кіяновської. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 10. С. 34-36.
4. Деркачова О. Світ крізь призму болю (на матеріалі творів М. Кіяновської та А. Охрімовича). *Слово і час*. 2005. № 12. С. 22-27.
5. Дігай Т. Піщаний дім для ляльок: рец.: Маріанна Кіяновська. «Стежка вздовж ріки». *BBC.Ukrainian.com*. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/story/2008/11/081118_review_kianovska_dihay_sp (дата звернення: 10.10.23.)
6. Дорошенко К. С. Філософська концепція мовної гри у текстах збірки «Звичайна мова» Маріанни Кіяновської. *Літературознавчі студії*. 2014. Вип. 42 (1). С. 337-344.
7. Дроздовський Д. «Я сьома сама...»: рец. на кн. Маріанни Кіяновської. *Друг читача*. URL : https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/38962/
8. Жила О. Любов-біль: рец. на новели Маріанни Кіяновської. *BBC.Ukrainian*. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/story/2008/11/081130_review_kiyanovska_zhyla_sp.shtml (дата звернення: 15.08.23.)
9. Карач А. В. Мотив блукань у ліриці Маріанни Кіяновської. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2017. Вип. 1. С. 17-21.

10. Кіяновська М. стала лауреатом премії імені Шолом-Алейхема *Національна спілка письменників України*. URL : <https://nspu.com.ua/konkursi-i-premiji/marianna-kiyanovska-stala-laureatom-premiji-imeni-sholom-alejkhema/>
11. Кіяновська Маріанна Ярославівна: короткі відомості. *Енциклопедія Сучасної України*. URL : <https://esu.com.ua/article-7808> (дата звернення: 26.09.23.)
12. Кіяновська Маріанна Ярославівна : біографія. *УкрЛіб. Бібліотека Української Літератури*. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=14860> (дата звернення: 09.10.23).
13. Кіяновська М. Бабин Яр. Голосами. *The Jewish World of Ukraine*. URL : <http://ju.org.ua/ru/literature/305.html> (дата звернення: 08.09.23).
14. Кіяновська М. А було це так...: факти й кілька фантазій із життя Януша Корчака. *ЛітАкцент – світ сучасної літератури*. URL : <http://ua.judaicacenter.kiev.ua/wp-content/uploads/2010/09/Peredm.pdf> (дата звернення: 02.08.23).
15. Кіяновська М. Буде помилкою говорити «То донецькі – вони пустили Путіна»: Маріанна Кіяновська про свою книгу «Бабин Яр. Голосами» *Накипіло*. URL : <https://nakipelo.ua/uk/marianna-kiyanovska-bude-pomilkoju-govoriti-to-donecki-voni-pustili-putina/> (дата звернення: 25.10.23).
16. Кіяновська М. Все починається з мови насилля: Маріанна Кіяновська про Бабин Яр, особисту трагедію та відновлення пам'яті: бесіда з Д. Дяденко. *LB.UA*. URL : https://lb.ua/culture/2019/09/19/437443_vse_pochinaietsya_z_movi_nasillya.html (дата звернення: 16.09.23).
17. Кіяновська М. Волю бути як Еліот, а не як професор, котрий пише про Еліота : інтерв'ю О. Купріян. *Друг читача*. 2008. № 14. С. 4. URL : <https://vsiknygy.net.ua/interview/497/> (дата звернення: 18.07.23).

- 18.Кіяновська М. Дар дитячої літератури: істина, гроші та філософія *ЛітАкцент – світ сучасної літератури*. URL : <https://zounb.zp.ua/resourse/pokazhchyky/laureati/marianna-kiyanovska> (дата звернення: 01.10.23).
- 19.Кіяновська М. Дитяча література як зброя у протистоянні штучному інтелекту : інтерв'ю Галини Ткачук і Анни Третяк. *Barabooka. Простір української дитячої книги*. URL: <http://www.barabooka.com.ua/ditjacha-literatura-jak-zbroja-u-protistojanni-shtuchnomu-intelektu/> (дата звернення: 05.10.23).
- 20.Кіяновська М. Душа, що вміє говорити...: інтерв'ю. *Наш вибір. Газета для українців у Польщі*. – URL: <https://naszwybir.pl/38590-2/> (дата звернення: 02.09.23).
- 21.Кіяновська М. Знаки поетичних поколінь у найновішій українській поезії. *ЛітАкцент – світ сучасної літератури*. URL : <https://litgazeta.com.ua/articles/znaky-poetychnyh-pokolyn-u-najnovishij-ukrayinskij-poeziyi/> (дата звернення: 07.08.23).
- 22.Кіяновська М. Інтелектуали мають сформулювати нову теорію нації : інтерв'ю Олесі Яремчук. *День*. 2014. № 37/38. С. 23. URL : http://zounb.zp.ua/sites/default/files/pdf/2020/31_03_20/m_kijanovskaya.pdf (дата звернення: 12.09.23).
- 23.Кіяновська М. Кілька нотаток про смерть української літератури. *ЛітАкцент – світ сучасної літератури*. URL : <https://zounb.zp.ua/resourse/pokazhchyky/laureati/marianna-kiyanovska> (дата звернення: 05.10.23).
- 24.Кіяновська М. Люди твого міста. Маріанна Кіяновська про мистецтво, що творить : інтерв'ю Наталії Середюк. *Твоє місто. Медіа, якому довіряють*. – URL : http://tvoemisto.tv/exclusive/lyudy_tvogo_mista_marianna_kiyanovska_pro_mystetski_prostory_shcho_tvoryat_lviv_73492.html (дата звернення: 03.09.23).

25. Кіяновська М. Мені вистачає інтриг у літературі : бесіда. *Дзеркало тижня*. 2007. № 7. С. 12. URL : https://dt.ua/SOCIETY/marianna_kiyanovska_meni_vistachae_intrig_u_literaturi.html (дата звернення: 01.10.23).
26. Кіяновська М. «Нам потрібно наважитися глибоко проговорити найбільшніші, найважчі речі – так, як це зробили свого часу поляки»: інтерв'ю Зоряни Франко. *Час і Події*. URL : <https://www.chasipodii.net/article/14279/> (дата звернення: 17.10.23).
27. Кіяновська М. Оце слово «голоси» – не випадково. Я себе з цією книжкою почуваю трохи таким радіоприймачем : інтерв'ю з Любов'ю Базів. *Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2892000-marianna-kianovska-poetesa-laureatka-sevcenkivskoi-premii.html> (дата звернення: 08.09.23).
28. Кіяновська М. Переклад та неперекладність. Частина I: Думати про «тіло вірша» : бесіда Ія Ківи. *Litcentr*. URL : <https://litcentr.in.ua/blog/2016-05-12-107> (дата звернення: 10.10.23).
29. Кіяновська М. Переклад та неперекладність. Частина II : бесіда Ія Ківи. *Litcentr*. URL : <https://litcentr.in.ua/blog/2016-08-29-128> (дата звернення: 09.10.23).
30. Кіяновська М. «Я – не поет, я триголова коза сучукрліту» : інтерв'ю. *INSIDER*. URL : <https://starylev.com.ua/news/marianna-kiyanovska-ya-ne-poet-ya-trygolova-koza-suchukrlitu> (дата звернення: 08.09.23).
31. Кіяновська М. «Я – не Рембо і не Чубай» : інтерв'ю Наталі Пасічник. *Інтерв'ю з України*. URL : <https://rozmova.wordpress.com/2019/06/17/marianna-kiyanovska-9/> (дата звернення: 10.10.23).
32. Котик-Чубінська М. Ходити колами: віра-любов-Бог-слово-творчість. *Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка*. URL : <http://www.knpu.gov.ua/content/> (дата звернення: 15.09.23.)

33. Котик-Чубінська М. Безмежність, межа, по той бік межі у поезії Маріанни Кіяновської. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 60 (2). С. 342-346.
34. Савенко К. Рецепція польських авторів у творчості Маріанни Кіяновської. *Актуальні проблеми філологічних наук: тези студентської наукової конференції*. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. С. 67-68.
35. Левицька Ж. Коли в мені вишіптується Бог: рец. на кн.: Дещо щоденне : зб. поезій М. Кіяновської. *Друг читача*. 2008. № 14. С. 4. URL : https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/503/ (дата звернення: 06.10.23).
36. Науменко Я. О. Міфопоетичні засади лірики Маріанни Кіяновської. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/300405082.pdf> (дата звернення: 15.10.23).
37. Пастух Б. HOMO DUPLEX. *Zbruc*. URL : <https://zbruc.eu/node/34751> (дата звернення: 18.09.23).
38. Пешкова А. Маріанна Кіяновська. «Бабин Яр. Голосами» *Критика. Міжнародний огляд книжок та ідей*. URL : https://krytyka.com/ua/reviews/babyn-yar-holosamy?domain_switch=full (дата звернення: 04.10.23).
39. Пешкова А. Ув'язнені у розстріляну вічність: «Бабин Яр. Голосами» Кіяновської. *Друг читача*. URL : https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/50342/ (дата звернення: 01.11.23).
40. Про присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка : Указ Президента України від 6 березня 2020 року № 72 : у т. ч. Маріанні Кіяновській – за книгу поезій «Бабин Яр. Голосами». *Президент України. Офіційне інтернет-представництво*. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/722020-32673> (дата звернення: 05.11.23).

41. Прохасько Тарас, Кіяновська Маріанна, "ДахаБраха" удостоєні Шевченківської премії. *Zbruc*. URL : <https://zbruc.eu/node/95903> (дата звернення: 04.09.23.)
42. Росінська О. Сакральний і профанний простір як категорії поетичного світу (на матеріалі поезії М. Кіяновської). *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2012. Вип. 18. С. 138-150.
43. Трач Н. Маріанна Кіяновська «Книга Адама». *Критика. Міжнародний огляд книжок та ідей*. URL : https://krytyka.com/ua/reviews/knyha-adama?domain_switch=full (дата звернення: 05.08.23).
44. Шаф О. В. Еволюція жанрів української лірики рубежу ХХ-ХХІ століть : навчальний посібник. Київ. : Просвіта, 2012. 271 с.
45. Шаф О. В. Збірка «Кохання і війна» Маріанни Кіяновської та Мар'яни Савки як фемінний проект. *Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту)*. 2012. Вип.15. С. 128-134.
46. Шаф О. В. Мотив сексуальної близькості в ліриці Маріанни Кіяновської та Сергія Жадана крізь призму гендерної поетики. *Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили комплексу «Києво-Морил. акад.»*. Серія: Філологія. Літературознавство. 2012. Т. 200, Вип. 188. С. 111-115.
47. Шаф О. Фемінні мотиви в поезії Маріанни Кіяновської (на матеріалі збірки «Звичайна мова»). *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2010. Вип.18. С. 186-189.
48. Яцків Р. Номен Бог в ономастичному просторі поезії Маріанни Кіяновської. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2016. С. 277-284.